

СА СТРАНИЦА СРПСКО-РУСКОГ МАГАЗИНА „НАШЕ СЛОВО“

СИМБОЛИКА СЛОВЕНСКЕ ДУХОВНОСТИ

У романтичном дунавском парку Новог Сада израста споменички комплекс петорице православних светитеља: Русије, Србије, Грчке, Бугарске и Румуније

Пре пет година писали смо да је у „Српску Атину“ - Нови Сад приспео гранитни споменик Преподобном Сергију Радоњешком, најпоштованијем руском просветитељу који и у Русији и у целом словенству има исти значај као што код Срба има Свети Сава. Тај споменик, висок 3,5 метра, а тежак 5,5 тона, је дело најпознатијег руског живог вајара Вјачеслава Кликова, председника Међународног фонда словенске писмености и културе и потпредседника Московског Друштва руско-српског пријатељства. Академик Кликов каже да је овај споменик поклон руског народа српском, а стигао је у Нови Сад на предлог Влада Мићуновића, председника Друштва српско-руског пријатељства, иначе главног уредника магазина „Наше Слово“, што истовремено излази и на српском и на руском језику.

Сергије Радоњешки био је велики руски просветитељ који је веком и отаџбинском љубављу повезао и ујединио зараћена руска пле-

Принц Томислав Карађорђевић открива споменик Св. Радоњешком. С његове десне стране је аутор В. М. Кликов

мена у судбоносним данима најезде Татара на Русију. Та историјска чињеница има многоструко значење у целом словенском свету. Исцелитељ људских душа и тела Преподобни Сергије претсказао је тада великом руском кнезу Димитрију Донском победу над татарским освајачким хордама, благосиљајући га. И Русија је била спасена. Зато долазак светитеља-ујединитеља у овом тешком времену наших свакојаких разједињености и суровог грађанског рата требало би да у целом православном свету има нову симболику и ујединитељску мисију духовне обнове, зближавања и повезивања свих словенских народа.

Доласком у „Српску Атину“ - град дубоких словенских корена, на жалост, дуго прикриваних и потискиваних - споменик почиње да врши чудну ненаметљиву мисију. Народ га прихвата и свакодневно посећује.

- Сада када су настале смутње у нашим словенским душама, споменик Радоњешком дарујемо као симбол љубави руског народа према браћи Србима. Ми смо убеђени да руски народ никада неће оставити Србе на цедилу и молићемо се Богу да им Русија помогне, јер ће тиме највише помоћи самој себи, - рекао је на свечаности откривања споменика аутор Кликов.

- Свечи су људи земаљски који нас повезују са Богом. Јер човек није само тело него и душа. Вера је уједињавала све хришћанске народе, нарочито нас са браћом из Русије. Зато веру треба чувати и у њој живети. Никада не треба заборавити слогу... - рекао је у својој беседи на новосадској свечаности Његова Светост патријарх Павле.

Споменик Сергију Радоњешком открио је принц Томислав Карађорђевић који је почасни члан Друштва српско-руског пријатељ-

РАДОЊЕШКИ У ДУНАВСКОМ ПАРКУ

*Парк Језеро. Бели лабуд,
Брезе ко из руске бајке,
Свети Сергеј Радоњешки -
који криком из пра-Мајке,*

*огласио себе Свецем,
усред храма рођај-јавом -
сад бди овде, уз Варадин,
са Пастиром Светим Савом.*

*Призвала га Дунав-вода
(сузом слана, душом плава)
да Срб-жртве испод леда,
из мраз-пене - васкрсава!*

ства. Почасни чланови овог друштва су и патријарх Павле и академик Кликов и многи истакнути представници духовног и културног живота српског и руског народа. Сви они пожртвовано раде на развијању и међусобном прожимању духовности и култура оба народа.

Тим племенитим циљевима служи и покретање и излагање заједничког часописа „Наше Слово”. На помолу је и оснивање заједничке издавачке куће у Москви и Новом Саду. Тако на делу јача пријатељство и братство народа Русије и Србије, а то је основа за плодну сарадњу свих словенских и православних народа.

Управо, чим је у дунавском новосадском парку постављен споменик Сергеју Радоњешком учињен је договор да овај омиљени руски светац не треба и несме ту да остане усамљен. Поред њега ће се једног дана, у истој величини, наћи споменик нашег Светог Саве, а потом и најзначајнијег грчког свеца и просветитеља Григорија Паламе. Но, кад су Бугари и Румуни сазнали какав се споменички комплекс припрема у Новом Саду љутито су ставили оправдане примедбе и предлоге да и њихови свеци и просветитељи треба да нађу место у Дунавском парку. Аргументи су били тако јаки да је њихов предлог одмах уважен.

Споменик Светом Сави израдиће један од најбољих југословенских вајара у пет једнаких копија - од којих ће једна остати у Новом Саду, док ће остале бити поклон руском, грчком, бугарском и румунском народу од српског народа. Они ће нам за узврат поклонити спо-

Његова Светост Патријарх српски г. Павле освештао га је приликом откривања у Новом Саду

Његова Светост Патријарх московски и све русије г. Алексеј II освештао је у Русији споменик преподобном Сергеју Радоњешком

менике својих најзначајнијих светаца и просветитеља. За споменички комплекс у Дунавском парку Друштво српско-руског пријатељства већ је обезбедило главног донатора и потребна финансијска средства. Донатор ће финансирати и израду четири фигуре Светог саве које ће бити поклоњене поменутиим православним народима.

М. Веруовић

СЛАВСКА МОЛИТВА (ОДЛОМАК)

*Молим српског Светитеља Саву
да просветли и наше душмане
што нам опет трују сан и јаву
да ти људомрсци нанишане
своју мржњу, глуву и ћораву
и да њеном утробом нахране
лешинаре, орле и гавране
што надлећу православну лавру,
где примамо навору крваву!*

Добрица Ерић

ФОТОПЛОВ

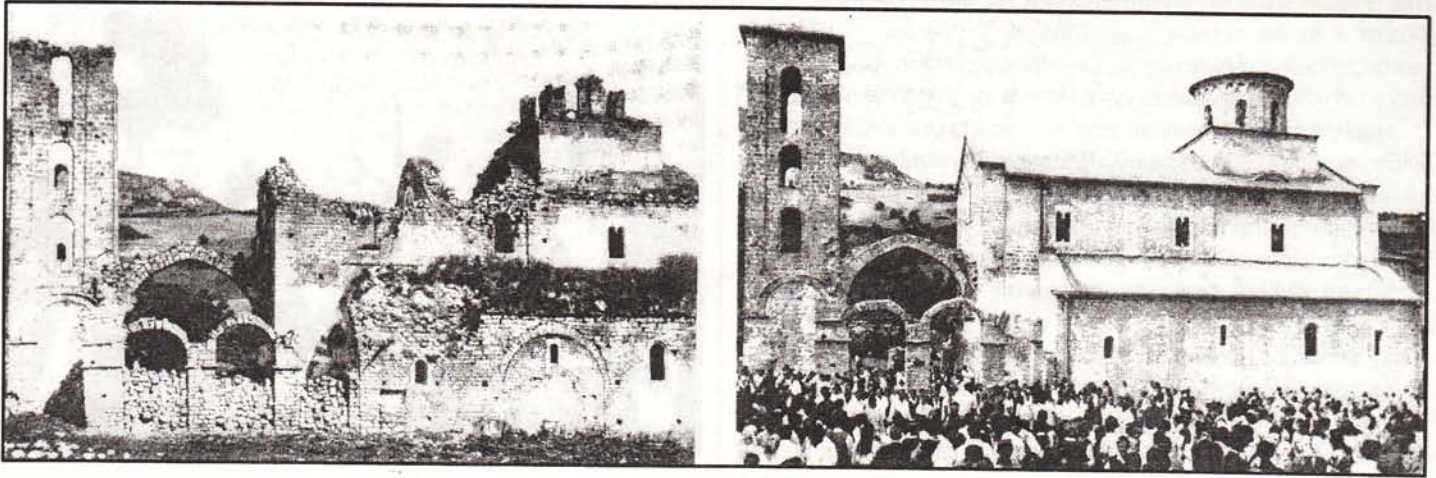
БРАТ КОД БРАЋЕ

Наш угледни рашки родољуб и антифашиста, први дописник „Цариградског гласника” (првог листа на српском језику у Отоманској империји) из Старог Влаха, робијаш у злогласној апсани „Безкули” у Скопљу и осуђеник на 101 годину робије, носилац албанске и партизанске споменице прота Јевстатије Караматијевић из Нове Вароши, био је делегат паћеничке Србије на Свесловенском конгресу одржаном у Москви априла 1945. године, пред капитулацију Хитлерове Немачке. На слици га видимо у друштву са ондашњим патријархом Руске православне цркве и њеним архијерејима у конгресној сали древног Кремља.

И овај снимак је важна карика и драгоцену биљур овековне духовне и културне историје српског народа са простора Старе Рашке. И сведочење боравка брата код браће на судбинском српском раскршћу половином овог столећа.

М. В.

Сопоћани пре рестаурације 1926. године и њихов данашњи изглед

СПОМЕНИЦИ СТАРЕ РАШКЕ

МАНАСТИР СОПОЋАНИ

Пише: Станко Равић

Седам и по векова испод Голача блиста рукотворни драгуљ са народним именом насталим од назива десетак сопота и водопада из гротла испод Горадије.

Од памтивека је то било свето место где су околни житељи долазили на хаџијазму да траже себи лека за своје болести. Због анемичне кржљавости и мене су доводили родитељи на хаџијазму и молитву у цркви док је још била оваква како је горе лева слика приказује. Било је ту, како народно предање казује, подигнуто више зграда за прихват народа који је долазио на хаџијазму, са услужним особљем које су називали „сопожани по изворима - сопотима које су чували и користили.

Многи су ту тражили лека, па и краљ Урош-Први. Како се излечио, не зна се, али он је био захвалан Богу и води Сопотници, како се река називала у изворном делу, па је недалеко од извора и Сопоћана подигао храм и посветио га силаску Св. Духа на апостоле о Светој Тројици.

На добро изнивелисаном тлу испод брда Голач подигао је око 1260. године веома лепу цркву, у коју је сахранио своје родитеље, краља Стефана Првовенчаног, и мајку Ану Дандоловну, па и свога првобратучеда великог кнеза Ђорђа Немањића. Касније је ту сахрањен и архиепископ Јоаникије, који му је пружио сву подршку, када су га си-

Манастир Сопоћани, Успење Богородичино, фреска XIII век

нови свргнули са краљевског трона. А када је краљ Урош умро и њему је ту положен његов саркофаг, који и сада ту стоји.

Поред цркве изграђене су стамбене и економске зграде, а у црквеној порту доведена вода. Од Раса је до манастира изгрђен широк калдрмисани пут, који је функционисао све до сада, па га је заменио савремени асфалтни пут.

Манастир слави средњовековне лекаре враче, св. Врачеве Кузмана и Дамјана - оновремене хуманисте што је у складу са култом извора реке Рашке.

СТРИПОВАНА ИСТОРИЈА ХРИШЋАНСТВА И СРБИЈЕ

Сопоћанска манастирска црква св. Тројице, осим што је молитвени дом, она је у српској култури имала вишеструку вредност. Сопоћанско фреско-сликарство је стрипована историја хришћанства и српског народа, српске привредне и војне прошлости, знаности и уметности, српске етике, ношње и писмености. Црква је стално отворена галерија средњовековног сликарства, о коме је 1939. године у Паризу писао Ели Фор:

„О узвишеним сликама у Сопоћанима, нарочито, може се рећи да су по пластичном квалитету равне јелинским делима која претходе Фидији. Оне су изнад њих по свом спиритуалном квалитету... оне су равне, можда и супериорније, највишим инспирацијама Дучовим и Ђотовим”.

Тада није било преносивих фото модела за копирање, па је сликар узимао ликове из средине деловања и тиме ликовно обележио стварност. Зато сопоћанско фреско-сликарство је уствари стрипована документарна представа људи, њиховог живота и делатности, њихове ношње и обележја у време сликања.

Ликови пастира у Христовом рођењу, уствари су ликови младића из тадашње сопоћанске околине и пештерских сточара. На пештерском пастиру је кожух са овчим власима, а на глави шешир - данас симбол западњачке цивилизације. На другом младићу је сељачка летња одећа, слична одећи те околине до пре десетак година.

На глави архиепископа Саве II, је бели ћелепош, савремени пештерско-косметски ћулав.

На рашанску клетву „гуја те опасала” подсећа слика из Страшног суда, на којој је гуја опасана око наог тела блуднице.

Воловске двоколице подсећају на такве двоколице у Рашкој области до скорог времена.

Бројне фреске са теолошком поруком и писаним садржајима указују на развијену писменост и приврженост средине писане речи. То потврђују и писани извори да је у Сопоћанима монах Пахомије писао Апостол, а поп Димитрије по налогу игумана Германа у Сопоћанима писао неку књигу. У селима око Сопоћана читане су и повезиване књиге јелинских мудраца Аристотела, Филона, Платона и Сократа.

Поред култног центра хаџијазме Сопоњани су били место окупљања властеле и тадашње културне елите која се служила при јелу ножем и виљушком, нађеним при археолошким истраживањима манастирске трпезарије, датираним у XIV век. Данас се то чува у завичажном музеју Рас у Новом Пазару.

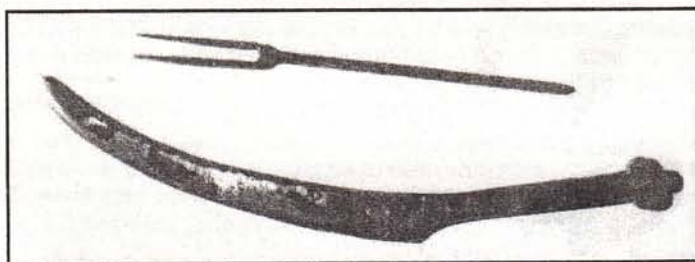
ТРАГОВИ ВАРВАРИЗМА И ВАНДАЛИЗМА

Дуго је манастир одолевао зубу времена. Иако је 1691. године остао без крова и његове фреске зубиле под снегом и кишима све до 1929. године зидови и фреске су се одржали. Обновљен је народним прилозима 1926-1929. године под стручним руководством архитектке **Пере Поповића**.

Нажалост у току Другог светског рата, 1941-1944. године његова игуманија **Пелагија** је стрељана а манастир био претворен у шталу за немачке коње и планиште за муслиманске овце. У манастирске зидове су уврћени држачи алки за везање коња. Народ је самоиницијативно очистио цркву и избацио пола метра слоја коњског ђубрета. Из светитељских ликова извађен је 1947. године велики број зрна пушчаних и пиштољских метака, што су их вандала оставили стрелајући свеце.

Од 1949. до 1958. године извршени су обимни радови на конзервацији цркве, и баш у том периоду цркви је нанета највећа штета интервентним радовима конзерватора и интензивним радовима каменолома „Украс“, изградњом хидроцентрале „РАС“ и новим схватањем конзерватора по коме су са цркве скинути спољни малтер са црквене фасаде. Због тога су фреске убрзо изгубиле пластичност и колорит, више него за 230 година без крова што је била изложена кишима и снеговима.

Ченнио - Ченнини у 175. глави „Трактата о сликарству“ пише:

Нож и виљушка из XIV века, откопани у манастирској трпезарији

Св. Сава - Други, брат краља Уроша с ђулавом на глави и пештерски чобанин с шеширом у друштву са рашким земљорадником (ликови пастира у Христовом рођењу са сопоњанских фрески)

„Знај да на фреску може да пада киша колико год хоће, неће јој ништа бити; али ако падне иза зида, па ма то било и неколико капи, прави велику штету“.

Сопоњански манастир је то сасвим потврдио. Приликом конзерваторских радова, скинут је спољни заштитни малтер окер боје и остављени голи зидови од шупљикаве сиге. Та огољеност је уништила унутрашњост и фреско-сликарски колорит.

Сада више нема оног пенушаваг слапа из гротла пећине, нема више сопота ни сопоњана; не чује се као некад сопоњање воде. Бодљикава жица чува црну рупу у ђутљивој пећини подно Горадије.

НОВО ОХРАБРЕЊЕ

Охрабрује што је спољна припрата краља Милутина и цара Душана Силог, коначно сада обновљена. На Свети Ђурђиц 16. новембра прошле године Његово преосвећенство Епископ рашко-призренски г. др **Артемије** у присуству верника и гостију из целе рашке области обавио је њено освећење.

У Сопоњанима се настављају и радови на проширењу конака, изградњи пекаре и других помоћних објеката неопходних за боравак монаха.

ОБНОВА СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

ОЖИВЕЛИ ЂУРЂЕВИ СТУПОВИ

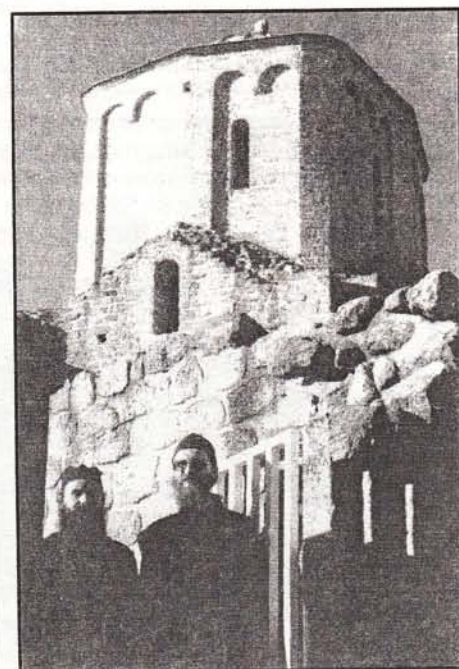
Српски православни манастир **Ђурђеви Ступови**, код Новог Пазара, прва задужбина **Стефана Немање**, коју је он подигао у знак захвалности Господу после победе над Византијом код Пантине, поново је оживео. Окончани су радови на постављању грађовине и довођењу воде до овог манастира. Иначе, манастир се налази на вису који доминира изнад долина реке Рашке и реке Дежевке. У време процвата српске средњовековне државе звона са две куле (столпа) овог манастира, посвећене **Св. Великомученику Георгију**, позивала су целу околину на молитву Господу.

Манастир је запустео почетком XVIII века после друге велике сеобе Срба под патријархом **Арсенијем Јовановићем**, званом **Шакабента**, који је иначе био родом из Раса, данашњег Новог Пазара. Тада је разрушен цео манастирски комплекс, а остала је у функцији само капела у којој је својевремено био сачуван монах **Теоксит**, пре монашења краљ **Стефан Драгутић**, брат краља **Милутина**. Друго велико рушење остатака манастира је било 1912. године у време ослобођења Раса од вишевековне турске окупације када је са простора испред саме цркве дејствовала турска артиљерија.

Пре двадесет година екипа Завода за заштиту споменика културе Србије је делимично реконструисала цркву и конаке и на томе се стало. Пошто је 1965. године, ко зна из којег разлога, цео манастирски комплекс у катастрофу био уписан на Шумску управу као власника и после вишегодишњег судског спора, манастирски комплекс **Ђурђевих Ступова** је 1993. године коначно постао својина СПЦ, односно Епархије рашко-призренске, прво ће се реконструисати конак и манастир оживети братством монаха, а потом ће се обновити и црква и цео комплекс.

Душе Срба рашке области, где су сада они, нажалост, у мањини, са великим жељам исчекују да манастирска звона **Ђурђевих Ступова** поново одјекују долином Рашке и Дежевке, а то значи у срцу прве српске државе

*Зоран М. Јанићијевић, адвокат,
Нови Пазар*

Монаси поред обновљених **Ђурђевих Ступова** (снимио: Вешо Нишавић)

ПОВРАТАК ДРАГИШЕ БОРИЧИЋА

Пише: академик Матија Бећковић

Када је Удружење књижевника Србије постављало спомен плочу српским писцима убијеним у грађанском рату 1941-1945. године - једини камен који им је дала отаџбина да се запише њихово име - ни за такво признање није било довољно да је неко писао и да је убијен, већ се, као да је реч о каквом антологијском избору тражило и значајно име и значајно дело. Тако се име Драгише Боричића, нашло уз имена неких од највећих писаца нашег језика, а изостала су имена оне сабраће и сапатника који нису убијени него уморени на друге начине, умрли у тамницама или од последица тамница, или лишени грађанских права у изгнаничким сабицама.

Драгиша Боричић је живећи у једној земљи променио неколико држава, дочекао да види крај два царства, преживео три окупације, ратовао и робовао за слободу, доживео остварење снова неколиких нараштаја, али није преживео улазак Титових ослободилаца у Пријеполу 1944. године.

У оној славној анегдоти коју је записао Александар Солжењин, на питање зашто је осуђен на вечиту робију један од вечитања одговара **низашто**, а други то оспорава тврђом да се за **низашто** добија двадесет година, а да је за вечиту робију морао учинити **нешто**.

И Драгиша Боричић је за најтежу казну морао учинити **нешто**, а шта је то **нешто** још нису рекле ништа његове непознате судије и егзекутори. **Нешто** је већ пола века једини одговор зашто је узета једна од првих глава не само свога краја и не само свога нараштаја. Онај ђак што је из села Драгосаве на Полици код Берана пешачио преко Пештера до Косовске Митровице - да би се помогао једине српске школе у Турској, није ни слутио куда ће га одвести тај пут и пред чије цеви ће га довести судбина већ у педесетпетој години живота.

Издвојен већ својом кућом и својим презименом овај Боричић је изишао на велики глас још као ђак и студент, а потом као песник и приповедач, скупљач народног блага, а затим као народни просветитељ и предводител, васпитач многих нараштаја, носилац културног и духовног преображаја.

Смрћу губимо људе, али не губимо њихово дело. Смрт писца најчешће увећава вредности његовог дела. Варварство оних који су узели и живот Драгише Боричића је јединствено и по томе што су поред писца побили и читаву библиотеку књига, од којих многе представљају и класична дела српске књижевне уметности. Невине жртве могу бити људи, али невинијих жртава нема од побијених књига, уморених књижевних ликова, попаљених мотива повешаних реченица, удављених мисли, постреланих реченица, покланих сновиђења.

То највеће недело учињено је и делу оних писаца које с правом убрајамо у највеће: Слободану Јовановићу, Драгиши Васићу, Николају Велимировићу, Григорију Божовићу, Светиславу Стефановићу... Драгишу Боричићу. То недело против цивилизације и културе осакатило је неколико послератних нараштаја. Слободан Јовановић је „као ратни злочинац“ осуђен на двадесет година робије, али су његове књиге биле утамничене два пута дуже; Владимира Ћоровића су усташе бациле у јаму у селу Равно, али су његове вишетошне историје у тој јами

Драгиша Боричић (у средини) са игуманом манастира Милешево Нестором Тркуљом (први с лева) и пријатељима у манастирској порти 1940. године

Драгиша Боричић

остале све до недавно; Драгиша Васић је, по немачком документу жив спаљен у Јасеновцу, али су његове прозе ту до скоро остале испод истог пепела; Владика Николај Велимировић је из немачког логора отишао у изгнанство, али су у изгнанству дуже од њега остали његови још неизбројени томови; ослободиоци Београда су по кратком поступку пресудили Григорију Божовићу и Светиславу Стефановићу, али су заједно с њима стрељане Божовићеве приповетке и путописи и Стефановићеве песме и преводи.

Драгиша Боричић је убијен међу првима, ако не и први, а његово дело излази пред читаоца међу последњима. Оним томовима, објављеним у последњој деценији, који већ чине читаву библиотеку коначно се придружује, сабрано у једном тому и књижевно дело Драгише Боричића.

„Сви који се помињу у овој књизи су писци ове књиге“ - написао је давно Драгиша Боричић у једном од предговора. И сва та имена и сви ти писци побијени су са Драгишом Боричићем и после пола века се заједно с њим враћају читаоцима.

У *Карактерологији Југословена* Владимир Дворниковић наводи Боричићеву дефиницију да је анегдота мала позорница. Тај цитат је све што сам до ове књиге прочитао од Драгише Боричића. Било је то мало у односу на оно што сам чуо и на глас који је Драгиша Боричић изишао и који до данас живи не само испод Комова, али и довољно да се осети да то не може рећи свако.

Из полувековног мрака васкрсава и ова књига која више није само књига нити су њена слова само слова. Као свеће које не могу да се утуле и утеше она горе у храму који не може ни да се стреља ни да се разруши.

ИСПОВЕСТ ПРВОГ ЧИТАОЦА МЕРА СЛОБОДЕ

Поштовани уреднице „Савиндана“,

Не знам да ли се ико више од мене обрадовао појави књиге „ИСПОД КОМОВА“ чији је аутор професор Драгиша Боричић. Зашто?

Преко 50 година сваког октобра на дан њихове насилне трагичне смрти палила сам две свеће: једну за покој душе мог оца Богосава Варагића, деловође пријеполске општине и другу за мог поштованог директора пријеполске гимназије проф. Драгишу Боричића. Они су исте ноћи и од истих куршума изгубили животе...

Зато велика хвала свима који су допринели издавању ове књиге. Посебна хвала њеном приређивачу господину Добрилу Аранитовићу. Појава оваквог књижевног дела је за наш крај и крупан културни чин и мера наше данашње слободе и демократије...

Као члан Милешевског културног клуба „Свети Сава“ имам и личну и светосавску жељу да ово најпре кажем на страници нашег дивног „Савиндана“. Посебно истичем свој морални дуг према професору Драгиши Боричићу који је педагошки пресудно утицао и на моје професионално животна опредељење. Због тога оне две свеће наставићу да палим доживотно.

Дана Варагић, архитекта
Београд

ПРОМОЦИЈА КЊИГЕ „ИСПОД КОМОВА“ АУТОРА ДРАГИШЕ БОРИЧИЋА У БЕРАНАМА И ПРИЈЕПОЉУ

СПОМЕНИК ПОСТОЈАНИЈИ ОД БРОНЗЕ И МЕРМЕРА

Након промоције на јесенашњем сајму књига у Београду књига „ИСПОД КОМОВА“, проф. Драгише Боричића представљена је на Аранђеловдан, крсну славу Боричића, и у родним Беранама. У пуном амфитеатру беранске гимназије о књизи су говорили њен приређивач Добрило Аранитовић, рецензенти Милош Вулевић и Владимир Боричић, као и уредник ревије „Савиндан“ Милорад Веруовић. Потом је у организацији Милешевског културног клуба „Свети Сава“ следила њена промоција у Пријепољу.

Штампањем овог зборника Боричићевих књижевних радова братство Боричића из села Драгосаве, на Полици, код Берана се достојно одужило најбољем међу братственицима. Књигу је за штампу приредио, након вишегодишњих истраживачких напора, библиограф Добрило Аранитовић, Пљевљак „на раду“ у Народној библиотеци у Шању.

Драгиша Боричић је растао и започео школовање у духовном средишту које оличавају Ђурђеви Ступови, код Берана. Школовање је наставио у Солуну, Скопљу и Београду где је студирао књижевност. А онда је дошао у други духовни центар - амбијент манастира Милешева.

- Ова књига „ИСПОД КОМОВА“ је постојанији споменик нашем братственику Драгиши Боричићу, него да је од бронзе или гранита. Сећања на њега су код Пријепољаца интензивно присутна и пуна пијетета према професору који је 15 година био директор пријепољске гимназије и који је много учинио на плану просвете и културе у милешевском крају. Ипак, предуго је владало ћутање о овом човеку, бар што се тиче јавне сцене. Против те завере ћутања први се јавно побунио пријепољски новинар и публициста Милорад Веруовић, подстичући интересовање за књижевно стваралаштво проф. Драгише Боричића. На томе смо му сви веома захвални... - истакао је рецензент књиге Владимир Боричић.

На промоцији књиге и у Беранама и у Пријепољу први је говорио уредник „Савиндана“ Милорад Веруовић. Он је, између осталог рекао:

- Узвишени циљ свих добронамерника у Србији данас јесте светосавско помирење и измирење свих Срба и свесно уклањање последица идеолошког рата вођеног пре више од пола века између четника и партизана. Јер, она озлоглашена и перфидна коминтерновска етикета „великосрпски националиста“ коју и данас са нечасним побудама и предумишљањем изговарају сви непријатељи Срба и Србије - није мимошла ни професора и књижевника Драгишу Боричића. И прерано му угасила живот. Има већ седам година како се у Пријепољу огласио први захтев за извлачење из заборава његовог књижевног дела. То расветља-

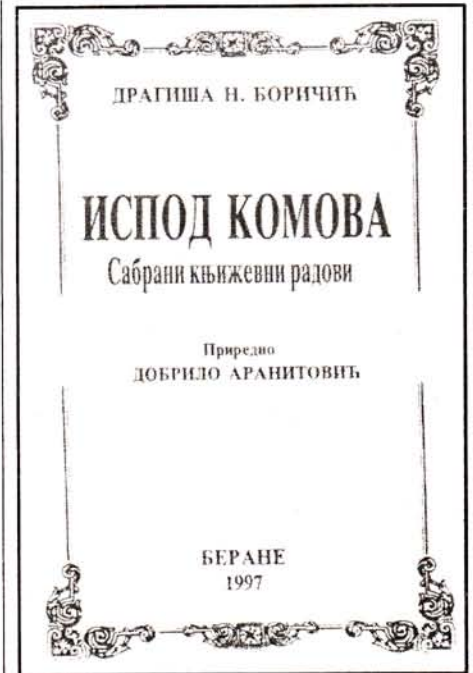
вање друштвене улоге једног умног човека, врсног просветара и заборављеног писца први је јавно покренуо Милешевски културни клуб „Свети Сава“ уградивши то као обавезу у свој главни програмски документ усвојен на Оснивачкој скупштини клуба јуна 1991. године...

- Потом смо, рекао је Веруовић, у више наврата објавили прилоге о проф. Боричићу у „Полимљу“ и „Савиндану“. Тако је лед полувековног ћутања пробијен. Ехо тог пробоја вратио се из Берана. Отуда је стигла информација директора беранске гимназије г. Веселина Вуковића: „Врстан ђак Јована Скерлића“. Резултат те активности је ова данашња књига...

- Своје књижевне мотиве и ликове, настава је Веруовић, писац Драгиша Боричић је често узимао из реалног живота. Ту има доста племенитих и хуманих људи од којих и данас већу оптимистичке и корисне поуке и поруке. Били би несрећни када би веровали да такви витешки ликови и сада не живе у свим срединама: и овде у Пријепољу и горе у Беранама и тамо у оном бехарном Шантићевом Мостару одакле је био родом и онај Боричићев књижевни јунак Садик из приповетке „Векови“ која је у Пријепољу први пут објављена у листу „Рашка“, као божићна прича уз Нову 1935. годину, а други пут у „Полимљу“ 1992. године у трену распаљивања грађанског рата у Босни и Херцеговини. А Садик није био производ пишчеве литерарне маште, већ стварна угледна личност свог времена - начелник у владиној министарству Краљевине Југославије. У време аустроугарске окупације Босне он је као ђак истеран из мостарске гимназије само зато што се са српском омладином побунио против швапског професора Србомрца који је на часовима клеветао Србију...

Пажњу публике на овим промоцијама књиге „Испод Комова“ привукло је излагање њеног приређивача професора Добрила Аранитовића који је, између осталог, истакао:

- Писца Драгише Боричића до сада није било чак ни на списку „наше угуљене књижевне баштине“. Из пожртјелих новина и часописа, из изблијећелих и рижетко доступних брошура скриваних понегде иза рожника којег васојевићког дома, похрлиле су и иза корница ове књиге смјестиле су се његове pjesме, приповијетке, репортаже, чланци, прикази, осврти, од заборава отето народно благо, свједочећи да је Драгиша Боричић данас цјелином свога дјела у нашој књижевности присутнији него икад. Више од пола столећа од насилне ауторове смрти, лишеног не само суда, већ и достојанственог покопа, ови његови умотвори и појединачно и као цјелина зборе о једном вишеструко књижевном таленту, свједоче о уметничкој и људској истини која не може бити стријељана... Дјело је ту, невелико по обиму али жанровски богато и разнолико, значењски вишеслојно, и чека не само своје читаоце,

већ и интерпретаторе. Стога се приређивач осмјелио да овом приликом, макар и у најкраћим потезима, прозбори коју на тему „Драгиша Боричић и Пријепоље“. Том граду, радном и гробном мјесту, Драгиша Боричић је посветио последњих петнаест година живота, своје најзрелије и најпродуктивније године. Ту је написао претежан део својих приповедака, чланака, осврта, приказа. А видно мјесто у књизи заузима његов рад „Манастир Милешево“ штампан 1935. године уз 700-годишњицу ове свете српске лавре...

- Дјело Драгише Боричића, наставио је Аранитовић, надживјело је његове пресудитеље, оштре на језику, нагле на обарачу, искључиве у идеолошкој затрваности. Нека се они сада сами питају - шта је било са њиховим идеалима у име којих су без суда и пресуде, без права на одбрану и жалбу, смисали овакве умне главе, шта то би са државом коју су створили, шта са поретком који им се, у свјетским размјерама, сурвао сам од себе. Истинско стваралаштво, ма колико било скромно по обиму, надживљавало све искључивости, све краткотрајне творевине засноване на сили и принуди било које врсте. Дјело Драгише Боричића још једном нам то свједочи - закључио је Добрило Аранитовић.

Водитељ промоције ове књиге у Пријепољу професор књижевности Љубомир Шуљагић прочитао је њен предговор „Повратак Драгише Боричића“ који је написао песник и академик Матија Бећковић. Шуљагић је такође указао да је Матија Бећковић много учинио на извлачењу из заборава оних српских писаца побијених у грађанском рату од 1941. до 1945. године. Њима је у холу зграде Удружења књижевника Србије, Француска 7, још пре пет година подигнута спомен-плоча на којој је Драгиша Боричић трећи на списку. И ова је симптоматично: приређивач књиге „Испод Комова“ је на 488 страни ове вредне публикације оставио празан простор с напоменом да је то „документ бр. 10“, као резервисано мјесто за пресуду надлежног суда који је књижевника Драгишу Боричића осудио на смрт стријељањем. Ако такву пресуду неко може да покаже!?

Милан Р. Цмиљановић

Са промоције књиге „Испод Комова“ у Пријепољу

СРПСКЕ НЕДОУМИЦЕ

Пише: проф. др Милован Митровић,
Филозофски факултет у Београду

Данашње прилике у нашем друштву оптерећене су распадом социјалистичке идеологије и југословенске државе и тек минулим грађанским, верским и међунационалним ратом. Хаотично распрекивање глобалног југословенског друштва производи читав низ ланчаних и аналогних промена у скоро свим посебним подручјима друштвеног живота. У таквим околностима нагло се отвара велики број судбоносних питања - национално-историјских и политичких - која се постављају на веома контроверзан начин. Међу актуелним српским контроверзама највеће су и најсудбоносије оне које су везане за идентитет српског народа и интегритет његове државе. И једно и друго је веома угрожено - и непосредно и посредно, како споља тако и изнутра. У таквим, историјски тешким околностима, постоји велика вероватноћа и исто толико велики ризик да се националне фрустрације первертирају у колективну параноју која сваки народ одводи у трагично историјско безумље.

Кад топови (макар привремено) заћуте и кад се „ратне секире закопају“ (макар по налогу споља) добија се нова прилика за отворени разговор о отвореним питањима. То је прилика не само да се оружја рата трајније уклоне, него и да се отвореним разговором после одиране трагедије оствари својеврсна катарза од учињеног и претрпљеног зла у току трагичног збивања. Било је далеко паметније и безболније историјско зло јуче спречити него данас лечити, али би још безумније и још болније било досад акумулирано и најновије зло оставити да и даље трује наше међусобне односе. Сасвим је извесно да би оно, данас непревладано, колико сутра могло поново „ископати ратне секире“. Ако сами своје унутарње зло ускоро не савладамо (п)остаћемо најпогоднији медиј препуцавања великих преко леђа малих народа - по образцу акција „опреми и обучи“. Ако једном једнима „опрема и обука“ долази са Запада, а другом приликом (или истовремено) другима стиже са Истока, уз константну критичну масу „зла домаћег“, Запад против Истока и Исток против Запада могу „мирно и без (својих) жртава“ међусобно да ратују до каквог другог Балкана. Неоспорна је чињеница да су балкански народи и сами у великој мери прихватили ову трагичну историјску улогу, додајући јој и у најновијем времену неке типичне црте свога историјски уобличеног етно-психолошког карактера.

Једна од многих актуелних српских контроверзи, око које се и даље плете ирационално кљупко наталожених историјских атактизама, јесте и она око назива области у којој је створена прва српска држава, коју православци називају Рашком, а муслимани Санџаком. Назив неке области, сам по себи, не би био толико споран да се односи међу националним и верским групама у дотичној области, у Србији и Југославији нису у тој мери пореметили да су ескалирали у сепарационистички рат којим је разбијена заједничка држава као историјски потврђени облик цивилизованог живота различитих верских и националних група у европским и свим другим друштвима. То је чињеница од прворазредног значаја за процену скривеног смисла појединих термина и истинито разумевање стварног значења и практичних дејстава политичких и других порука које се њима преносе (уносе и износе) у одређеном пољу комуникације.

Индикативно је да ауторитарна политичка воља (комунистичких интернационалиста) чини такве насилне захвате у традиционалној структури односа међу верским и етничким групама на српском простору којима једне денационализује и атеизује, а друге верски хомогенизује и национално сепарира. У том циљу најпре се мало слово у термину „санџак“ претвара у велико, да би се потом мало слово у речи „муслиман“ такође претворило у велико. Тиме се у духу лажног интернационализма српски народ разбија на више нација, уз истовремено идеолошко стварање нација на верској основи - потпуно противно европској историјској традицији. Завршни чин таквог ретроградног и антиевропског процеса било је прибављање посебне и ексклузивне територије за такве новонастале нације, што је законито водило у националистички сепаратизам и разбијање мултиетничке и мултикултурне државе. Екстремни вид ове политичке идеологије би-

ло је тзв. етничко чишћење у последњем сепарационистичком рату на просторима бивше Југославије.

Актуелна контроверза „Рашка или Санџак“ не може рационално да се објасни нити да се разуме изван овог идеолошког и политичког контекста у којем долази до разбијања српске државе и нације и стварања од истог етничког корпуса других нација којима се по сваку цену прибавља ексклузивна територија као неопходни предуслов националне државе. Како би, иначе, било могуће објаснити да су само на просторима где су још у Средњем веку постојале српске државе Рашка (Стара Србија), Зета, Босна, у последњим деценијама 20. века комунисти произвели нове нације - Македонце, Црногорце и Муслимане. Зар може бити случајно да је муслиман у Македонији увек Македонац, у Црној Гори обично Црногорац, док је у Србији обавезно Муслиман. Дакле, због друге вере, обавезно и друга нација и то таква нација каква нигде на свету не постоји. Овај апсурд сагледали су и сами муслимани тако да по трећи пут у последњих неколико деценија мењају етничко име своје верском корпусу у Србији. Овог пута преузеће је данас старо, исто тако вештачки конструисано и споља наметнуто, туђе име, Бошњак, које је под крај прошлог века промовисао аустроугарски министар Калај, са циљем да од окупиране (касније и анектиране) Босне и Херцеговине створи нацију-државу и дефинитивно спречи њено уједињење са Србијом. У изворној Калајевој варијанти Бошњак је била ознака за све Босанце - било да су они муслимани, православци, католици или неки други. Данас термин Бошњак истовремено пред Западом камуфлира босански панисламизам, а у Србији муслимански сепаратизам. Кад муслимани (или Муслимани) данас у Србији за себе тврде да су „Бошњаци“, да говоре посебним „босанским“ језиком и све то везују за територију коју називају „Санџак“ онда се пренебрегавају многе релевантне етно-социолошке чињенице, које, заједно са оним другим, које се пренаглашавају, указују на праве мотиве таквог преименовања.

Муслимани у Рашкој данас образлажу своје преименовање у „Бошњаке“ тиме што тако, наводно, чувају јединство са верском браћом из бивше БиХ. Ова теза је веома проблематична понајпре стога што се верско јединство претпоставља сваком другом, а нарочито оном које налаже заједнички живот на истом простору и у заједничком државном оквиру. Међутим, муслимани из Србије, прихватајући идентитет са „Бошњацима“, потискују у други план везе са исто тако сродним муслиманима у Црној Гори или са онима у Македонији. Уосталом, и са једнима и са другима и са трећима, јединство је било лакше сачувати у оквиру заједничке југословенске државе. Муслимани из Рашке су у огромној већини (посредством своје СДА), уместо јединства са свим Муслиманима у оквиру Југославије, вођени идејом панисламизма, подржали сепаратизам Алије Изетбеговића. Да се они још увек ни сами нису сасвим одрекли сепаратистичких илузија показује актуелно превладавање тежње за „специјалним статусом“ на територијалној основи у односу на пројекте демократског преуређивања Србије на грађанским претпоставкама. Они који и данас инсистирају на називу „Санџак“ за било који регион у Србији на свој особити начин изражавају непоштовање и невољност према држави у којој живе. Зашто би, иначе, Србија била једина држава у којој и сто година након ослобођења од Турака назив за административну јединицу турске окупаторске управе има примат у односу на старо име прве српске државе на истом простору? Рашка је неколико векова старија од „санџака“. Рашка је једна, а „санџака“ је (било) много. Зар нашај браћи (и суграђанима) муслиманима (па и Муслиманима) није јасно колику увреду наносе држави Србији кад јој оспоравају да своју (и њихову) колевку, а данас само једну неразвијену област, назове њеним старим именом? Имају ли (морално) право да од државе према чијој се традицији односе без елементарног уважавања и чији интегритет их уопште не занима, очекују оно што у свакој могућој прилици (а нарочито у неприлици) испостављају као своје захтеве тој истој држави пред тзв. међународном заједницом (тражећи гарантовање и поштовање својих личних и колективних права - без икаквих обавеза)?

Ова контроверза, наравно, има и другу страну за коју су одговорни негдашњи Срби-православци и (ли) данашњи Срби-комунисти. Као што су неки стари Срби из Старе Србије олако „продали веру за вечеру“, тако су неки други, касније, такође због очекиваних или стварних привилегија, брзо заборављали своју српску традицију, а с њом и име Рашке. Због својих политичких функција они су запостављали уређивање своје српске државе и на крају довели у питање не само грчевито чувану власт, него с њом и свеукупни национални идентитет и интегритет. Од неинтегрисаног народа лако се отпаде, а неуређена држава лако се напада а тешко брани. Прекасно пробудјени ново-Срби и данас кардинално греше кад Муслиманима („Бошњацима“) или којим другима пребацију стару или најновију „издају српских националних интереса“ уместо да сами предано и истрајно раде на заштити тих истих националних интереса. Што је најтрагичније, за „издајнике“ се и данас олако проглашавају и они најодличнији у српској политичкој и културној елити, да би неправедна оптужба, с времена на време, понеког увређеног виолентног српског Црнојевића натерала у анти-српски табор и претворила у љутог „јаничара“.

Како данас, у околностима у којима смо се затекли, туђом заслугом (или) својом кривицом, такви какви јесмо - можемо и морамо даље? Да ли баш морамо да се међусобно сукобљавамо, све док једни другима „семе не сатремо“ или и за нас постоје и неке друге могућности које би већ данас биле реалне? Знамо ли поуздано ко смо, какви смо, одакле долазимо и куда и зашто идемо? Како можемо и са ким морамо сарађивати у остварењу својих данашњих и будућих националних интереса? Ова и слична питања стоје у основи свих актуелних српских и јужнословенских недоумица и ако ускоро не добију европској цивилизацији примерене одговоре, наше заједничко страдање ће се наставити и увећати - у нашем кривицом.

РАШЉАНИН

Колико је ова контроверза реална и апсурдна уверио сам се почетком деведесетих када сам на „Сеоским данима Сретана Вуковасљевића“ присуствовао спору између једног Новозазарца (Муслимана) и једног Пријеполца (Србина) око имена области у којој и један и други живе. Ниједан од њих оном другом ништа није давао за право. Мени се асоцијација о трагичном апсурду овог (тада вербалног) спорења наметнула када сам сазнао да се наш уважени пријатељ из Новог Пазара, који се виолентно противио имену Рашка, презива **Рашљанин**. Помислио сам тада и јавно рекао: „Браћо Срби нек’ нам је Бог у помоћи, али не заборавимо да Бог не помаже онима који сами себи одмажу. Ако овако наставимо неће нас спасити ни Христ ни Алах, ни Мухамед ни Свети Сава!“

СТАРА РАШКА, А НЕ САНЦАК

Пише:

Салих Селимовић,
професор историје,
Сјеница

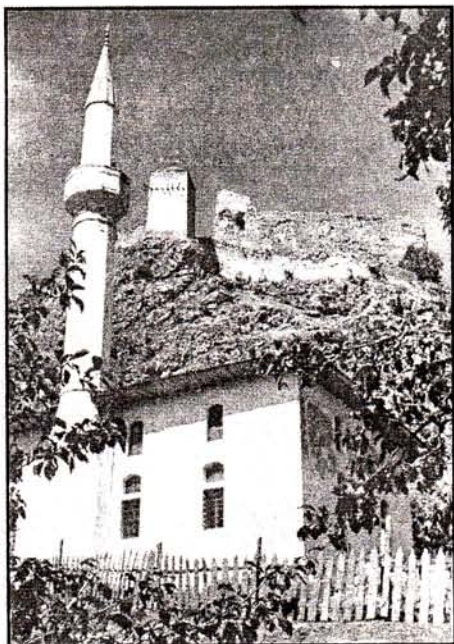

Већ низ година се име, већ давно бившег Новопазарског санцака, и то без оног „новопазарски“, нападно потенцира у неким средствима јавног информисања као да је тај простор био од неког посебног уставног или међународног положаја. То није био једини санцак у Османској империји, а после 1921. године ни у Турској није више у употреби тај назив за административно-управне области.

У Отоманској империји, вишевековном завојевачу, у време њеног највећег успона, било је 290 таквих санцака као војних и административно-управних јединица. У европском делу те империје било их је 77 и ниједан од њих, као ни остали, то име није задржао ни номинално као овај у Рашкој области, као делу Старе Србије. Само име санцак је значило **застава**, а по укидању спахијско-тимарског система у првој половини 19. века реч санцак добија значење **округа**, односно административно-управне области.

Новопазарски санцак је формиран око 1790. године, али је укинут већ 1817. године. Поново је формиран 1867. године и то је тај са којим се данас праве политичко-дипломатске шпекулације од стране муслиманских екстремиста и од свих извана који и даље имају политичке и економске аспирације на Балкану. Тим снагама је посебно на путу СРЈ, па се труде да разбију целоститост Србије и одвоје Црну Гору од Југославије.

У том обиму територија поменутог санцака је постојала у овом делу старе Рашке само десетак година, јер је већ 1877. године дошло до одвајања неких каза (срезова) и њиховог припајања суседним санцацима. У

Тврђава Хисариик (на турском „градић“) поред манастира Милешеве је прво био град Милешевац

западном делу рашко-полимске области 1880. године формира се Пљеваљски санцак (тај део су окупирале аустроугарске трупе), а од остатка Новопазарског санцака 1903. године формира се Сјенички санцак. И такво стање је остало све до коначног ослобођења од турске власти 1912. године.

На Берлинском конгресу 1878. године Аустроугарска је уз подршку европских сила спречила уједињење Србије са Босном и Црном Гором. А Рашку област је и даље оставила у оквиру Турске и даље је називајући Новопазарски санцак. Остављен је, дакле, тај клин између Србије и Црне Горе као тампон зона како би се спречило уједињење ове две наше и формално независне братске земље, као и да се преко тог коридора врши даљи продор на Балкан и Источно средоземље. (Као што видимо онај „Drang nach Osten“ (продор на исток) је и даље актуелан али са неким новим аспирацијима.)

Због таквих аспирација увек је у тежким, ратним временима, и изнутра и споља, потпуно вештачки потезан проблем положаја већ одавно бившег Новопазарског санцака као да је он некада егзистирао као некаква посебна територија и на неком посебном месту. Уставно и државно-правно ту нема ништа нејасно. После ослобођења од турске власти 1912. године Рашка област је подељена између суверених и међународно признатих држава Србије и Црне Горе што је добило и међународну верификацију приликом склапања мировног уговора између победничких балканских држава и Турске у Лондону 1913. године. Осим тога ту не постоји никакав етнички или неки други проблем, јер на том простору Старе Србије скоро у потпуности живи становништво истог језика и порекла, па и менталитета. Постоје само религијске и професионалне разлике, као и неке културне посебности настале под утицајем православне и исламске вероисповести. Те разлике никоме нису сметале, нити данас сметају и у потпуности се остварују верске и грађанске слободе, јер се никада није више ишло у цамије и цркве и никада није више грађено верских објеката него данас. Једино је проблем у томе што се тешко прихватају реалности, грађанске дужности и обавезе и иста права за све грађане од оних нелојалних око фундаменталистичког крила Странке демократске акције. Ти људи не признају државу Србију као своју домовину иако су ту рођени, као и њихови прадедови. Већина тих незадовољника се у Србији школовала и добила лепо запослење, а слободно се баве разним уносним, па често и сумњивим бизнисом.

Зато не води добру бескрупулозна и кратковидна борба екстремиста из СДА коју води Сулејман Угљанин са својим присталицама, јер захтеви за аутономију или неки посебан статус Рашке области под њиховим именом „Санцак“ је изван свих релевантних чињеница и категорија (политичких, историјских, економских). Ампултацију, односно сесецију било ког дела своје територије ни Србија, ни Црна Гора неће дозволити, као што то неби дозволила ни једна друга суверена држава на свету. Такви нерални захтеви и циљеви СДА, пре свега, праве највише штете баш муслиманима у Рашко-полимској области. Користи од тога има само међународни фактор који све то и подстиче како би што више дестабилизовали Србију, Црну Гору и Југославију и тако лакше извршили комадање наших територија. Непостојећи проблем људских права је само изговор за остваривање тих њихових циљева.

Већ дванаест векова овај део наше домовине има своја стара и сасвим адекватна и ле-

па имена а то су Стара Србија и Стара Рашка, а сада је актуелан назив Рашко-полимска област. (У средњем веку овај крај су на Западу називали Росиа, Рашка, а на Истоку Србија!) Дакле, Санцак је име које је овом крају дао вишевековни окупатор и освајач, што увек асоцира на нашу трагичну прошлост и подстиче на негативне односе међу народом. И то је данас један разлог више да се реч „санцак“ потпуно елиминише из свакодневне медијске и политичке употребе. Ту реч треба оставити само историји којој не треба робовати и фолклору кога не треба злоупотребљавати.

Географски простор између река Ибра и Дрине је од посебног значаја за српски народ и српску државност. Тај простор је био колевка, ембрион српске државе, њене независности и духовног живота. Узимајући у обзир све те околности и неоспорне чињенице држава Србија и Југославија неће дозволити противустановно и незаконито деловање било које странке или локалне власти, посебно када је у питању територијални интегритет и формирање парадржавних органа у циљу отцепљења или конституисања неке посебне територијалне целине и политичке посебности. Актери свих тих покушаја ће увек одговарати, а лојални и честити грађани ће увек као и до сада уживати у овој држави сва грађанска права и слободе.

СА СТУБАЦА СТАРЕ ПРИЈЕПОЉСКЕ ШТАМПЕ УМЕСТО „САНЦАК“ - „РАШКА“

Првог марта 1935. године у Пријеполу је изашао последњи број листа под називом „Санцак“, а уместо њега покренут је лист под именом „Рашка“. О томе је у истом броју на првој страни остао траг који је оставио тадашњи професор и директор бјелопољске гимназије **Влада Нешковић**. У тексту под насловом „Поводом промене назива нашег листа“ Нешковић је између осталог, писао:

- Тежња самих домородаца да се њихова покрајина отараси имена санцак долази од потајних мржњи на мучну прошлост а и због тога што је име санцак у данашње време синоним појму забачене, бесугутне и запемарене покрајине. Назив Санцаклија све више се изврће у појам запустела и примитивна човека који је ропски потчињен и који за нешто боље и не зна и не уме да тражи. Свесни своје вредности и верни вековним традицијама своје области и свог народа читаоци негодују, враћају лист, неће да га читају због његовог имена „Санцак“... Ново име „Рашка“ је сасвим у вољи читалаца. То име обухвата само језгро старе и славне Рашке, корените земље српске чију свету успомену овај лист хоће да оживљује...

Као што сведоче и ови редови од пре 63 године и онда, као и данас, сви честити, добронамерни и образовани људи овог поднебља, и Срби и муслимани, су с разлогом одбацивали реч „санцак“, као језички остатак ропске прошлости.

ПРЕДСТАВЉАЊЕ РЕВИЈЕ „САВИНДАН”

БУДИЛНИК ДУХОВНЕ ОБНОВЕ

(Реч Милорада Јокнића, главног уредника „Пљеваљских новина”)

На светосавској свечаности (хотел „Милешева”) у Пријеполу, у присуству бројних званица: активиста и спонзора Милешевског културног клуба „Свети Сава”, чланова Издавачког савета и редакције ревије „Савиндан”, представница Кола Српских Сестара Милешевске епархије и других гостију из Старе Рашке (Нови Пазар, Сјеница, Нова Варош, Прибој, Пријеполје, Пљевља и Бијело Поље) седми број ове ревије представио је **Милорад Јокнић**, директор и главни и одго-

ворни уредник „Пљеваљских новина”. Том приликом он је, између осталог, рекао:

- Причињена ми је и част и радост што у оквиру овогодишњих светосавских свечаности могу да представим седми број ревије „Савиндан”. Ова популарна публикација - будилник за данашњу српску духовну обнову постала је ризица капиталних података о нама у рашкој области, трајно сведочанство бурних догађаја и деловања бесмртника који су се жртвовали да „свагда буду живи”, оних који бијаху гладни и жедни светлости и што их усправи и подиже благодарна српска земља...

РИЗНИЦА УМА У ПРИСЈЕНКУ

И овај број „Савиндана”, као и они претходни, представља без сумње крупан допринос нашим данашњим настојањима да Свети Сава и сви наши светитељи и крститељи заувјек искораче у свевремље. Ова публикација се у скромном издању појавила пре седам година, онда у праскозорје нужне духовне обнове српског народа чија је богата ризица ума и духа пола века била у присјенку. Овај број неоспорно показује да су коначно испуњена очекивања читалаца о његовој вишеструкој духовној потреби и оправданости. А то је импресивни изазов да се све више и дубље истражује светосавље - дело просветитеља Саве...

Предео Старе Рашке који је у прошлости чинио интегралну географску, историјску, етничку, духовну и културну цјелину, у чијем средишту су никли манастири Милешева, Света Тројица, Петрова црква, Сопотани и друга бројна почивалишта светог духа - дуго је био на споредном колосеку научне и истраживачке мисли српског народа. Зато је покретање и излагање „Савиндана” вриједан допринос напорима да се овај крај вишеструко расвијетли и презентира не само генерацијама које долазе, већ и онима које су у протеклих педесет година стицале и оскудна и фалши знања о свом националном, духовном и културном идентитету...

Ријетко је гдје као на просторима рашке области концентрисано толико топонима, легенди, предања, везаних за име Светог Саве. Није то само доказ језичке инвентивности и разиграности народне маште, већ и искрене концептосфере једне културе. И као што рече публициста **Добрило Аранитовић**, тим именованима човек из народа је хтео да оплемени простор око себе, да се у њему окући и одомаћи, да буде окружен мјестима на која се Свети Сава „налактио”. Све те вриједности су подстицале историјско памћење, подгријевале усмену приповедачку и pjesничку даровитост овдашњег народа. У констелацији таквих односа овдашњег ума и духа настао је у овом времену и часопис „Савиндан” који је широко прихваћен у читалачкој, научној и културној јавности. Његово излагање на рекордних 60 страна у савременој графичкој опреми и са стотинак разноврсних текстова и илустрација одражава богатство садржаја исказаних у свим облицима новинарског жанра. Очито је да су све поруке и поуке са страница „Савиндана” вјерно огледало и активности Милешевског културног клуба „Свети Сава”, смисла његовог постојања и улоге у овим тешким временима. Посебно овај број казује шта је уствари „Савиндан” и шта

би нам фалило да га данас нема. То сведоче и присутна писма читалаца ревије исказана у рубрици „Наша пошта”.

- „Савиндан” је заиста јединствена и драгоцјена ревија у нас која новинарским знањем и умјењем њеног главног уредника доприноси ширењу духовних видика у области старе Рашке - пише академик **Миомир Дашић**, из Подгорице.

- „Савиндан” се не чита као новина, једном и на брзину, већ полако и као књига из које се може доста научити - истиче проф. **Душан Вулетић**, из Београда.

И на крају, закључио је **Милорад Јокнић**, огријешило бих се ако у промоцији овог броја не истакнемо кључну улогу његовог главног и одговорног (и још техничког) уредника **Милорада Веруовића** који је са много смисла, воље, љубави и напора учинио да „Савиндан” израсте на овај завидни ниво и да буде по мјери и укусу његових бројних читалаца.

Веселин-Вешо Нишавић

СУСРЕТИ

НАЈДРАЖА ПОДРШКА

Приликом боравка на планини Златару протекле јесени књижевник и академик **Добрица Ћосић** је уз заглавље наше ревије својеручно написао:

- Са дивљењем и поштовањем за труд да Савиндан живи и светли у Пријеполу поздравља уредника и сараднике

Добрица Ћосић

ПРИЈЕПОЉЕ
27. ЈАНУАР 1997.
ГОДИНА VII БР. 7
ЦЕНА 10 ДИНАРА
ISSN 0354-883X

САВИНДАН
РЕВИЈА ЗА СРПСКУ ДУХОВНУ ОБНОВУ

УСТАНОВЉЕНА СТАЛНА СВЕТОСАВСКА ПОВЕЉА МИЛЕШЕВСКОГ КУЛТУРНОГ КЛУБА „СВЕТИ САВА”

ЗАХВАЛНОСТ СТВАРАОЦУ

Српском Толстоју, највећем живом писцу српског рода срдачно отпоздрављамо и захваљујемо на подршци и поздраву које нам је овако непосредно упутио. Желећи му добро здравље нека га и одмор и ваздух златарски у завичају Светог Саве дуго крепи и подстиче за нови стваралачки чин и даље обогачивање његовог капиталног књижевног дела.

У то име представници Милешевског културног клуба „Свети Сава” **Милорад Веруовић** и **Љубомир Шуљагић** подарили су **Добрици Ћосићу** симболичан поклон - малу уметничку копију **Белог Анђела**.

Снимио: Мијо Благојевић

СРЕТАЊЕ БИБЛИЈЕ И САВРЕМЕНОСТИ

(О традицији, прогресу и светосављу данас)

Пише: др Алекса Ђилас, социолог

Традиционална друштва споро прихватају научне, културне и политичке тековине модерног доба, које најчешће долазе са Запада, а тек после великих сукоба и преврата, прихвате их у целини. Та друштва најбрже уведу ново наоружање, зато што оно увећава моћ владајућег слоја и неопходно је због ривалства међу државама. Али, индустријализација, неопходна између осталог и због производње таквог оружја, често наилази на отпор и феудалца и сељака. Према науци као практичној делатности показује се мања сумњичавост него према њеним теоријским постулатима и, посебно, према филозофији која из ње извире и доводи у питање верске догме и наслеђени начин мишљења и предрасуде. Еманципација жена наилази на много веће препреке него прихватање западног облачења, навика и манира. у „Житију Ајдук-Вељка Петровића” Вук Караџић приказује сусрет тог јунака у „војевању на даије” са западним начином живота (који му долази са истока, из Русије):

„Русе је неисказано љубио, и многе обичаје од њи попримао, н.п. с астала јести, косу стрићи, мараму око врата носити, пунч пити, мрсити, карте играти итд. Само није heo од њи да прими, да жену посади са собом за астал, него је она морала с његовим снаама (а са својим јетрвама) пољевати гостима да се умивају, доносити јело, дворити и тањире мијењати”.

У традиционална друштва најтеже је увести демократске политичке институције. Грађанска права, штампа која није цензурирана и вишестраначки избори, директно угрожавају моћ владајуће елите, и она их зато најтеже прихвата.

СВЕТСАВЉЕ - СРПСКИ ПРАВОСЛАВНИ ПУТ КРОЗ ИСТОРИЈУ

Хришћанство се може тумачити у оквиру јудаизма као револуција која је монотеизам ослободила племенских стега и усмерила га ка читавом човечанству. До те револуције вероватно не би дошло да се у вавилонском изгнанству није умањила власт јеврејског свештенства, што је померило центар верског живота Јевреја од приношења жртве и верских ритуала у храму, ка светим књигама, које се тумаче све слободније и често под утицајем грчке филозофије. Оно што ће у каснијим вековима бити сматрано за велики јеврејски допринос светској цивилизацији створило се у туђој земљи и под туђим утицајем. И Светог Саву је тешко замислити без његових путовања и додира са другим народима и културама, која су се наставила и пошто га је, како му је замерио охридски архиепископ Димитрије Хоматијан, „љубав према отаџбини заробила и уграбила из тврђаве Свете Горе, те се опет настанило у Србији”.

Већ у средњем веку моћ Рима и Цариграда као верских и политичких центара наилази на отпор европских феудалних држава, а хришћанство као универзална идеја сукобљава се са локалним схватањима и обичајима. У време апсолутних монархија, свештенство у западноевропским земљама више зависи од воље владара, него од воље папе. Деветнаести век знатно повећава моћ државе над вером, а у Првом светском рату свештенство у свим зараћеним земљама свесрдно учествује у ратним напорима, чак и када су они усмерени против припадника исте вере.

Национализам у Европи у прошлом и овом веку повезан је с религијом. Његови поборници су искрени верници, али чешће прихватају религију зато што је део националне традиције и историје, и што као вешти политичари увиђају да је она моћно средство политичке мобили-

лизације. Универсализам хришћанске идеје, међутим, подрива њихове националистичке тежње, и они зато покушавају да створе веру која је национална. Мада се позивају на верску традицију, они је често мењају и подређују захтевима националне политике. Слично поступају и са историјом, мењајући смисао догађајима у далекој прошлости.

Националиста истовремено сматра да је његова нација најаутентичније хришћанска и да је та аутентичност последица и израз националне индивидуалности. Упростијено речено, националиста тврди: моја нација је најхришћанскија, али не зато што се највише труди да то буде, већ зато што има изузетне особине. Овакав начин мишљења повезан је са тежњом ка доминацији над другим народима и корак је назад у односу на свељудску идеју хришћанства.

Да ли је и светосавље такво? У неким својим екстремним десничарским формама, оно то несумњиво јесте. Али оно није увек такво. Светосавље је, пре свега, повест која пубуђује машту о верском „подвижништву” и државничкој борби велике личности српског средњег века - уз чије име назив „Свети” иде најприродније и најлакше - и о српском православном путу кроз историју.

СВЕТСАВЉЕ БУДАН КРИТИЧКИ ДУХ

Ни најпобожнији човек не може данас да верује онако и онолико колико је Сава веровао. Сазнања природних наука и људско знање уопште, који су много нарастали у протеклим вековима, то не допуштају. То не значи да нам вера није потребна и да су поруке хришћанства изгубиле свој смисао. Ако нам је средњовековна религиозност далека, не значи да морамо да се одредимо за модерни скептицизам и агностицизам. Њих је у најсажетијој форми изразио велики британски филозоф Берtrand Расел када је, на питање шта мисли о Христу, изјавио да га се ни најмање не тиче мишљење једног младог и необразованог Јеврејина који је живео пре две хиљаде година.

Свети Сава може да нам буде надахнуће и подстрек, али не треба очекивати да нам он покаже излаз из тешкоћа у које је наша земља запала. Уосталом, ни он није очекивао да му одговоре на питања његовог доба дају свети оци и други хришћански свеци, мада је њихове списе и њихове животе са побожном страшћу проучавао. Такође, ни једна данашња политичка група или партија нема право да тврди да је искључиво она наследник Светог Саве. Његов живот и дело су сложени и многострани и дозвољавају различита тумачења.

Сава је био принц и монах, миротворац, градитељ цркава, болница и школа, дипломата и државник, полиглот и књижевник. Као младић побегао је из света и постао горљиви монах, али се у свет вратио, не престајући, ипак, да буде испосник. Борио се за оно што је сматрао за чистоту вере и прогонио оно што је сматрао за јерес. У овом човеку дубоке вере, заинтересованом изнад свега за спасење властите душе, био је будан критички дух. Учинио је много за светачки култ оца Стефана Немање, али је веома уздржано наводио знакове светости Симеона Мироточивог. Утемељитељ српске црквене аутокефалности, дуго је одбијао да буде посвећен као архиепископ „српских и поморских земаља”. Трудећи се да приближи хришћанска учења и обреде Србима, настављао је дело Тирила и Методија и био мисионар у властитој земљи. Његов живот као да је испричан у Библији, а он истовремено као да нам је и савременик.

Сужавајући Светог Саву на једну од његових димензија, а најчешће је то национална, ми не само што нисмо праведни према њему, већ осиромашујемо и сами себе. Чак не можемо бити сигурни ни да Свети Сава не би прогласио светосавље за јерес. Све је, ипак, подложно критици, преиспитивању. Јер, он и његов отац обновили су Хиљандар не зато што су сматрали Србе за најбоље, већ зато да би Срби били бољи.

У БАБИНАМА, НА ВИДОВДАН 1997, ОБЕЛЕЖЕНА
70. ГОДИШЊИЦА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ЖАРИШТЕ ЗНАЊА И СЛОБОДЕ

Бабине нису познате само по чувеној Бабинској буни „лета господњег 1875.“, по борбама, извојеваним биткама и палим јунацима, већ и по дизаним „бунама“ и вођеним биткама за отварање школе која је овом селу

Гости на свечаности

отварала прозор у свет. Камен-темељац за школу у Каменачи, како су се некада Бабине звале, постављен је још почетком осамдесетих година прошлог века - идеја о њеном отварању родила се у главама и кућама угледних свештеничких породица **Стевана Јањушевића** и **Јефта Поповића**. Бабинска буна спречила је да се идеја оствари. Ни други покушај да Бабине добију школу, године 1906, није уродио плодом јер Министарство просвете одговара да пара нема. Балкански и Први светски рат поново су одложили отварање школе... А онда, октобра 1926. огласило се прво школско звоно. Новорођенчету-школи у Бабинама на бабине је дошао силан народ. Идеју о њеном отварању благословио је прота и вођа Бабинске буне **Јефто Поповић**, а њен „отац“ постао је „други највећи Бабинцац“ **Новак Брашанац**, први учитељ, градител и обновитељ Бабинске школе.

Седамдесет година касније, на Видовдан 1997, „стара госпођа“-школа прославила је јубиларни рођендан. У клупама су се заједно нашли бивши и садашњи ђаци Бабинске школе, бивши и садашњи учитељи, бројни гости, представници привредног и политичког живота. Са њима су били и они којих више нема а који су уградили део себе у темеље школе. Најдражи гост школе-слављенице био је најдражи учитељ, њен градитељ **Новак Брашанац** чија је биста тог топлог Видовданског дана откривена у дворишту школе.

Бабинска школа изнедрила је 66 генерација. Учени све те године од уче Новака и на делима проте Јефта како се брани слобода и осваја знање, у њој су поникли бројни признати просветни и културни радници, научници, привредници и узорни пољопривредници, официри и политичари. О историји Бабинске школе и њеном доприносу развоју села на централној прослави говорио је **Стеван Пурић**, председник СО-е Пријепоље и председник Организационог одбора обележавања овог значајног јубилеја школства и културе.

Бисту Новака Брашанца свечано је открила **Даница Вукићевић**, помоћник републичког министра просвете за основно образовање. Госпођа Вукићевић бираним речима је говорила о лику и делу најдражег учитеља:

- Први учитељи у својим рукама држе будућност света. Али учитељ није онај који је образован за учитеља, него онај који је уверен да је учитељ и да друго не може бити. Ту увереност је поседовао бабински горштак и велики учитељ **Новак Брашанац**. Двадесет три године учитељовања Новака Брашанца и његове супруге **Пантелије** испуњене су самопрегорним радом не правећи питање да ли је условна школа која ради у приватној кући, да ли је тежак песак који се коњима доноси из Лима, а цигла и цемент преносе из Прибоја. Само да би за бабинску децу никла нова и савремено опремљена школа која има чисту пијаћу воду, дивно уређено двориште, цветњак и школски врт са биљним културама невиденим у овом крају. Учитељима овог кова није било тешко организовати сингерске

Бабинци са гостима из Невесиња

течајеве, описмењавати старије људе, припремати сеоске соколске чете, ученичке приредбе, формирати сеоско културно друштво и све то радити пре и после подне. Све те тешкоће друштво није заборављало, а генерације су памтиле. Новака нарочито. Измерен је тај његов труд можда мало касно када је као пензионер 1979. добио признање '**Најдражи учитељ**'. Кажу, због њега је установљено то признање које се и данас додељује. А од данас, још једно велико признање - бронзано погрсеје Новака Брашанца, наћи ће се у школском дворишту да одолева бурама и ветровима као што је то и сам Новак за живота радио, истакла је **Даница Вукићевић**.

Пригодно слово о школи, али и са забринутим погледом у будућност на свечаности је изговорио и њен актуелни директор **Слободан Тошић**:

- Желим у овом слављеничком тренутку да скренем пажњу на једно питање које је веома значајно и за процену какве су нам шансе да ова школа прослави и стоти рођендан. Број ученика уписаних у први разред последњих година је у великом опадању. Неке подручне школе су већ затворене. Велики је број неочеђених младина и веома зрелих људи - још увек момака. Ово питање истичем због његовог изузетног значаја за

село, за школу, за наш укупан развој, на и опстанак на овим подручјима. Проблем је веома сложен, комплексан и крупан па је за његово успешно решавање потребна најшира друштвена акција. Мора се прећи са речи на дела. Од приче која се већ дуже чује не рађају се деца. А када нема деце нема ни школе, нема ни будућности села, рекао је директор **Тошић**.

ОЧЕВИ И ДЕЦА

На свега неколико стотина метара удаљености од Основне школе, у Бабинама је у исто време одржана још једна прослава. Док су пред школом били родитељи, њихова деца, бивши ученици Бабинске школе, Видовдан су прослављали код споменика борцима Бабина палим у ратовима 1912. до 1919. године. Пред школом се певала химна „Хеј Словени“, код споменика палим борцима чуо се, уз звуке груба, „Марш на Дрину“. Пред школом је изговорено слављеничко слово, код споменика је одржан час историје...

И тако, док школа-слављеница губи „на ђацима“, добија „на техници“. Поводом јубилеја Актив директора пријепољских основних и средњих школа поклонили је Бабинској школи телефакс, а Министарство просвете Републике Србије компјутер. О томе како је

Послератна генерација ученика:
Душан Брашанац, Вук Плескоњић,
Урош Брашанац, Драго Кубуровић,
Марко Стељић, Милинко Пузовић и
Никола Кубуровић

било када компјутера није било, а ђака пуно више било, сведочи монографија Бабинске школе која је штампана поводом јубилеја. Њени аутори су: **Јован Брашанац**, **Вуле Брашанац**, **Миле Плескоњић** и **Драгиша Јечменица**.

Милан Р. Цмиљановић

СА МАРГИНА БАЧКОГ РАДА УЧИТЕЉЦА НОВАКА БРАШАНЦА

ПРИМЕЊЕНА ПЕДАГОГИКА

По јутру се дан познаје, каже народна пословица. По једном писменом задатку

Мерило васпитања: шумарски инжењер и угледни привредник Ивањице Миодраг - Шуле Брашанац прима очеву повељу на свечаности у Бабинама

својеручно исписаном на десет полутабака децембра 1924. године ужички учитељац **Новак Брашанац** означио је какав ће он бити васпитач и учитељ. И стићи да буде запажен просветарски узор у својој радној средини и свом времену с титулом „Најдражи учитељ” и постхумно добити завичајну Повељу и заслужити спомен-бисту у свом родном месту након дугих 70 лета. А време је, кажу, мајсторско решето.

Које су основне мисли у том ђачком задатку **Новака Брашанца**? Не упуштајући се у њихова педагошка тумачења цитираћемо их аутентично и у изводима. Те његове једноставне мисли могу бити огледало свима који се запуте на племениту стазу васпитања и образовања људског подмлатка. Ево те примењене педагогике:

- Учитељ носи име великих учитеља Исуса Христа и Светог Саве који су међу људима сејали: љубав, пријатељство и слогу, па и сам треба да је такав тј. да примени њихов рад у своме животу и да тако дадне углед омладини - каже Брашанац.

- Учитељ ни у ком случају несме остати при оној висини знања које је изнео из школе као почетник, јер знање је као и сваки други капитал који ако се не обнавља и не увећава он се потроши - тврди Брашанац.

- Учитељ ако није васпитан не може ни другог васпитати... ако говори ученицима да није добро пити алкохолна пића и пушити дуван, а сам доноси цигарице међу своје ученике и прави пред њима чунак од своје гуше и но-

Какав треба да је учитељ, да га најбоље одговори своје одговори?

са... по цео дан није са сељацима, а неки пут „уча” ради у кафани и кад се ради у школи - казује Брашанац буквалну вредност учитељевог личног васпитног примера.

- Учитељ се мора трудити да никада не вређа или да неке ружне речи о другима говори и да има на уму Христове речи: „Није погано оно што улази у уста, већ оно што излази из уста” - истиче Брашанац цитирајући Свето Писмо.

- Учитељ ако жели да га свако поштује, треба и он да поштује свакога. Кад је дужан пазити на речи колико је тек дужан пазити на дела? Речи су више празне, а дела су више пуна и стварна - упозорава Брашанац.

- Тек кад треба своју децу васпитати опази се колико су сами људи невоспитани. Из овога читалац може осетити тешкоћу васпитања, него што је може један учитељ без праксе или искуства пером описати - наглашава Брашанац.

- Ако учитељ одговори школи и народу одговориће и држави. Јер, закони не чине државу сретном него васпитање. За невоспитане људе не важе ни најбољи закони, а добро васпитани ретко кад и долазе до закона - апострофира на крају свог поучног писменог ђачког рада будући бабински уча Новак Брашанац.

М. Веруовић

ВИДОВДАНСКО СЛОВЦЕ

ПРИЧА ФОТОГРАФИЈЕ СА ОПЛЕНЦА

(Неуручено уздарје на прослави 70-годишњице Основне школе у Бабинама и откривања спомен-бисте учитељу **Новаку Брашанцу**)

Поштовани слављеници Бабинци, дозволите да Вам се обратимо са пар пригодних речи у име Милешевског културног клуба „Свети Сава” из Пријепоља и да Вашој школи уручимо један скроман, али симболичан дар. Прво о садржају фотографије коју Вам поклањамо.

У цркву на Опленцу, задужбини српске династије Карађорђевића, на Нову 1935. годину, у којој је у манастиру Милешеви обележена 700-годишњица смрти Светог Саве, учитељи и свештеници милешевског краја дошли су на поклоњење и овом храму и свежој хумки свог краља Мученика, где су запалили задушну свећу - воштаницу, тешку 5,5 килограма и дугачку два метра, направљену од чистог пчелињег воска прикупљеног из 38 школа овог краја. На тој свећи је трака са натписом на црном флору: „ВИТЕШКОМ КРАЉУ АЛЕКСАНДРУ УЈЕДИНИТЕЉУ - ЗАХВАЛНИ ЂАЦИ И УЧИТЕЉИ МИЛШЕВСКОГ КРАЈА”. (Било је то непуна три месеца од краљеве погибије у француском граду Марсељу). А око воштанице налази се спирално омотана друга трака са народним везом из Старе Рашке! У постољу свеће је специјална посуда у коју је стављена света земља са гроба Светог Саве из манастира Милешеви. Поред тога на гроб краља Александра у цркви на Опленцу положена је тада и заветна књига у којој су били својеручни потписи пет хиљада ученика из свих школа милешевског краја.

И да би ова значајна фотографија заиста била снажно и стално присећање на овај свечани бабински, меморијални и просветарски благодан, указујемо да се при врху упаљене воштанице, с њене леве стране, пред самим улазом у цркву на Опленцу, распознаје лик вашег првог, младог учитеља **Новака Брашанца**, док је с десне стране свеће препознатљиво лице Новаковог колеге из Камене Горе, такође углед-

ног народног уче **Радиса Миодраговића**.

Предајући данас Основној школи у Бабинама ову историјску садржајну и ретку фотографију на чување и васпитну употребу Милешевски културни клуб „Свети Сава” из Пријепоља честита народу Бабина јубиларну 70-годишњицу ове просветне установе са жељом да се пламен и кандило овдашњег просветарства и биолошког напредка никада не угасе! А то мора бити ипрва и најпреча брига и стална опомена бројним нежењама из Бабина и околине који убудуће у својим домовима треба често да славе „бабине”, па тек онда све друго! Да се зна шта је прво и најважније за будућност сваког места!

У том име честити домаћини срећан Вам и овај празник!

СЛАВЉЕНИК ОДБИО ПОКЛОН

П. С. Чудним ставом организатора прославе овај поклон није уручен, нити ово словце одржано, а увеличани и урамљени снимак остаје у седишту клуба као својеручно сведочанство и оног и овог времена.

ДРЖАВНИ ПРАЗНИЦИ

НЕОДРЖИВОСТ 29. НОВЕМБРА

Пише: Батрић Јовановић, публициста

Средином прошле године Савезна скупштина је усвојила закон о државним празницима СРЈ, по коме се и даље празнује 29. новембар, уз „аргумент“ да је тог датума „укинута монархија“ и „успостављена република“. А тај аргумент је бесмислица: држава која је тада успостављена није имала у суштини и стварно републиканско уређење оличено у суверености народа, будући да је шеф те државе био доживотни апсолутистички владар.

С обзиром на то да је српски народ доживио страшне неправде у тој држави у којој је главни празник био 29. новембар - имамо сада апсурд без преседана да СРЈ и даље празнује тај датум. О томе би се могла написати вишетомна књига, а за наше читаоце ево само неколико битних назнака.

Прво, задојен великокатоличком србомржњом и великохрватским сном о разбијању Србије, **Јосип Броз Тито** је дао 1945., Косову и Метохији (Космет), стародревном центру српске државности и духовности, и Војводини, још од Карађорђевог устанка устремљеној ка сједињењу са својом матицом - статус територијалних аутономија у Србији. После антисрпског Брионског пленума ЦК СКЈ, 1966., Тито је Космет и Војводину претворио у стварно федералне јединице у СФРЈ, са правом да одлучују о судбини Србије с тим што Србија није имала никаквих права на Космету и Војводини. Тако је Тито свео Србију, углавном, на територију некадашњег Београдског пашалука. Власт на Космету Тито је дао антисрпском албанском сепаратистичком покрету који је у наредном готово четвртвековном периоду безмало остварио свој програм „етнички чисто Косово“, изгоном готово 300 хиљада Срба и подстицањем рекордне демографске експлозије.

Тито је албанској мањини у Македонији дао, у складу са Повељом ОУН, културну аутономију, на локалном нивоу. Да је тако поступио са албанском мањином на Космету - Срба би данас тамо било готово колико и Албанаца, а не око осам пута мање. Своју злочиначку политику двоструких аршина Тито је испољио давањем статуса стварно конститутивног народа албанској националној мањини на Космету и недавањем ни културне аутономије Србима у Хрватској. Колико је било разлога за аутономну Војводину, било је не мање разлога за аутономне Истру и Далмацију. (У рату, Тито истиче да су Срби главнина партизана, али жели да савезници бомбардују, војнички сасвим непотребно, Београд, Ниш, Подгорицу... али да не бомбардују Загреб, Љубљану...).

Друго, Срби у БиХ и Хрватској чинили су огромну већину југословенских партизана, израчунато на основу ратничког стажа бораца. Та је већина битно допринијела Титовом доласку на власт. Али, Тито се „реванширао“ тако што је Србима у БиХ и Хрватској последије рата учинио стравичне неправде, иако су Титови сународници, хрват-

ски нацисти (усташе), у рату извршили страшан геноцид над Србима у Хрватској, БиХ и Срему, усмртивши на најзверскији начин више од 700 хиљада људи свих узраста. Умјесто да створи српско-хрватско-муслиманску федерацију у БиХ у оквиру ФНРЈ (СФРЈ), Тито је образовао централизовану републику, у којој је владала муслиманско-хрватска коалиција. Умјесто да обезбједи Србима у Хрватској националну равноправност са Хрватима, што им је у рату издашно обећавано, Тито је тамошње Србе, у режији Владимира Бакарића, лишио након рата, свих националних права. Угуравши на крају рата, својом језуитском вјештином, међу побједнике, хрватски народ, који је у рату дао шест пута више војника (израчунато на основу ратничког стажа) фашистичкој него антифашистичкој коалицији, Тито је лишио српски народ у Хрватској, БиХ и Срему, права на надокнаду за ратну штету, коју му је причинила Независна Држава Хрватска. Та штета износи око 60 милијарди данашњих долара. Наплата се мора тражити приликом диобе заједничке имовине СФРЈ, јер ратни злочини не застарјевају.

Треће, Тито је и оно мало добијене накнаде за ратну штету коју су нам причинили агресори, дијелио као заклету србомрзитељу. Иако је Србија претрпјела близу 90 процената укупне штете, Тито јој је дао много мање него готово нештошћеним Хрватској и Словенији. Тито је, чак, опростио Бугарској односно Димитрову, своје добродружничке из Коминтерне, четири пута више новца, намјенјеног Србији, него што је Србији укупно дао на име надокнаде за ратну штету.

Четврто, за све вријеме своје владавине Југославијом - Тито је осигурао спровођење економске политике земље, у служби најбржег развоја Хрватске и Словеније, а на штету осталих република. Таква политика је спровођена и последије Титове смрти, („и после Тита - Тито“) све до пред распад СФРЈ. Србија и остале три републике биле су у колонијалном положају у односу на хегемонистичке метрополе Хрватску и Словенију. Огромно заостајање четири неразвијене републике и процват Хрватске и Словеније - резултат је те политике. Само из Србије одливно је националног дохотаку у Хрватску и Словенију у износу већем од 100 милијарди долара.

Наведене чињенице траже и намећу анулирање закона о празновању 29. новембра и предлагање празновања 27. марта - Дана устанка Србије и Црне Горе против нацифашизма. Борачке и организације заробљеника из априлског рата требало је сјединити у Савез бораца антифашистичког рата Србије и Црне Горе 1941-1945. године, коме би се могло прикључити и одговарајуће удружење из Републике Српске. Наравно свим учесницима априлског рата који су до маја 1945. године били у заробљеништву - треба, најзад, признати борачки статус из 1941. године.

Незамисливо је да се у СРЈ не празнује Видовдан - Дан косовских јунака. А једино је исправно и демократски да се грађани на референду-му изјасне о државним празницима у Савезној Републици Југославији.

КЊИЖЕВНИ КУТАК

СРБИ КАО ПТИЦА ФЕНИКС

Одломак из романа „Господар и слуге“
Антонија Исаковића

Знао сам за Фушеа, прочитао сам књигу о чувеном француском министру унутрашњих послова. Великог хрватског писца слушао сам много пута и било ми је познато да воли да помене сијасет имена и датума у свом говору. Баратао је многим подацима, пристајао је и на случајно изабране теме, и њих је са жаром прихватао. Сећам се, једном су код Господара били адмирал и контраадмирал, повео се разговор о наоружању француске и енглеске морнарице за време Првог светског рата. Није да адмирал нису имали знања, али са каквом је тек прецизношћу писац говорио о бродовима, о броју и врсти, о њиховом наоружању, о снази енглеске и француске флоте, па и о немачкој морнарици, на крају о аустроугарској, и јединој преживелој

крстарици која се укључила у југословенску флоту под именом „Далмација“. Запамћивало је знање које је као чаробњак извлачио из рукава. Онда се дошло и до поморске битке код Трафалгара. Гомилом ситница, многим знањима, када је који брод потопљен, који калибар топова је био у наоружању бродова - над адмиралима је Велики хрватски књижевник однео победу. Господар се смешкао, адмирал су му одали признање. А ја сам остао суздржан над том победом.

Када је запитао „играте Фушеа“, мирно сам одговорио да сигурно жели да поразговара са мном и позвао сам га у салон за кафу. Поцрвенео је још више, прозreo сам му намеру, схватио његову знатијељу.

Дошао је тачно у пет по подне, и своје тешко тело је лако наклонио. Одмах сам приметио да има мале и лепе руке. Лобања огромна, ћелава, с венцем који се као у опата, унутра је велики мозак. Неодољиво сам размишљао о његовом мозгу који се брзо палио, памтио милион података, хитро их комбиновао, из њега су куљале реченице, да сам се питао кад мисли. Одмах је почео:

- Вама Србима нико не може ништа,

имате три битне ствари за опстанак: мит, историју и природна богатства. На тако малом простору, у односу на глобус, Бог вас је издашно посолоио свим могућим рудама. Највећа европска река Дунав пролази великим током кроз Србију, и највећа река на Балкану Сава улива се под Београдом у Дунав. Ви сте на саставу река, и то вам нико не може одузети.

Изразио сам сумњу у наша природна богатства, непрекидно нас заводе.

- Арапи имају нафту, то су природна богатства. Можда ће их још више олењити и у лагодност увући.

Саглашавао се са мном, хитро палио цигарету, и одмах је пристао на другу кафу.

- Најгоре је кад се измишљају историје. Ви сте се петљали са великим народима, српска средњовековна држава стварала се пред прагом Византије. С њом сте ратовали, губили и добијали битке, ваши су се принчеви и краљевићи женили цариградским принцежима, орођавали лозом Палеолога, Андроника IV.

Сркао је кафу, палио је дуван, мало је задизао рукаве, као да се спрема да закоље прасе.

- Византија је у оно време била као данас Америка и Совјетски Савез. Хајте па

ПОД ЛУПОМ

ЗАШТО СЛАВИМО ВИДОВДАН?

Не славе Срби свој пораз, већ своју моралну величину!
Нема запамћенијег дана у српској историји, нема дана ближега срцу српскога народа. Дан Косовске битке Срби славе како не славе ни један други.

- Срби славе свој пораз! - рече један од истакнутих нишких, припадник несловенских Словена и нејугословенских Југословена. Можда један од најумнијих људи тог народа недовољно уман да схвати о чему говори. Заиста, шта Срби славе славећи Видовдан, јер он бејаше и дан пораза?

Не славе Срби свој пораз већ своју моралну величину. Не пад, већ узлет. Не капитулацију, већ израз витештва. Славе дан у којем им је све говорило: „Бежите, чувајте главу!”, а они побегли нису, нису примили лукаво упаковану понуду ропства, праћену ужасном скривеном претњом, већ одлучили да сви изгину или изборе народу спас. Знали су да их чека постепено и нечасно пропадање. Нису га прихватили, одлучили су да по било коју цену сачувају национални понос кји од човека тражи: без колебања за слободу положи свој живот. Мало који народ може учинити такав корак. И не говорећи Срби кажу: „Онда кад је најтеже бити човек ми смо били - то славимо!”

Онда када би свако други рекао: ропство је победа, ми смо казали: ропство је срам, смрт је победа! То славимо!

Онда кад је надирало мрак ми смо запалили бакље како бисмо га разредили, ако не потиснули. То славимо.

Тако одговарају поседници истине о Догађају. Основано је упитати се шта се у самом Догађају слављењем посебно истиче. Најпре је то чин херојства. Погинуо је Кнез, изгинуле велможе, нико се од кнежевих поданика није повукао, нико помислио да спасе сопствени живот. Затим, верност заклети, роду, саборцима, верност војника своје вођи, оданост вође војницима, јер гине заједно са њима (а не скрива се по пећинама). Напоследку, јединство у најтежим часовима, у најсуровијем искушењу, јединство у смрти. Ако све ово није вредно помена онда мало шта људско заслужује сећање...

Свако оправдано свануће подсећа Србе на најдубља народна осећања. Часна смрт, чија је једина замена могао бити само срамни живот, врста је божанске победе. Сећати се дана када је мого хероја поклонило себе потомству људски је дуг потомства. Из дубине душе српског народа произашло слављење Видовдана, дана физичког пораза, али моралне победе, Богом је дано. (Камо среће да је овај народ у неким другим својим потезима имао толико среће у опредељењу!) Јер, и овде је могао погрешити: славити неку од победа. Погрешити зато

што победа може бити за малена. У једном часу победа касније се представља као пораз. Бољег примера од српске победе у Првом светском рату нема. Једна од највећих победа у историји била је само увод у стравична српска страдања, почетак потпуног разарања српске нације. Пораз са моралном победом какав је видовдански, никад се не може преобразити у своју супротност. Он је вредност трајна колико и народи и људи на земном шару.

Славити победу може још значити славити неправедно, нељудско освајање, злодела победника над покоренима, могуће нечасне начине борбе. Славити победу, нарочито недавно постигнуту, подразумева слављење преживелих победника, дакле, чињење рискантног дела. Много је поузданије у мудрости почасти указати погинулима: њихово дело је завршено и светли, светлост му ништа не може помрачити, живи победници често сами учине да им потамни сјај...

Да ли се Видовдан слави само од краја 18. века са јасним политичким порукама? Ако у нашем памћењу пребива један једини одсечак времена (рецимо онај од 1941.) имамо ли право закључити да време пре тога није протицало? Тако је и са овим даном. Већ 1390. године на Видовдан мора да је чињено помен мртвима. На помену је учествовао и покоји преживели богаљ (дочекао крај битке у несвести, притиснут мртвима) и стидео се што је жив претекао. Помен, логично је, није одржан само у Крушевцу, већ свуда где су живели сродници изгинулих Срба. Много погинулих, много упалених свећа! Да ли је следеће године требало заборавити на подушје? Нормално, није. У добру се занемарује сећање на несрећу, а добра је таа премало било. Настављено је то годинама. У срећнијем времену нови дични владар није, вероватно, до краја живота престао чинити помен погинулима, оцу посебно, није јер је био осећајне душе. Нису престали ни свештеници. Одлазили су редовно у цркву са свећом и они Срби чији сродници нису погинули. Узалико је у обичај нешто што је касније ту и тамо исчезло, али никад свуда и заувек...

Раде Дацић

Косовска битка: 28. јуни 1389. године

се у рату одржите са таквом силом. После сте на грбачи имали турско царство. Слабили сте Византију и брзо навукли Турке на Балкан. Историја слабо предвиђа и од свих балканских народа, највише сте пострадали. Ни преко чега у историји не треба лако прелазити. Грдни сте страдалници, набијали су вас на колац, па је остала изрека: „Псује као Влах са коца”. С Турцима сте имали праву, велику Косовску битку. Хоћеш-нећеш она је у свакој већој општој историји света поменута, забележена. Ми Хрвати немамо ни једну такву велику битку.

Под Турцима ћете остати неколико векова, било би много боље да сте били под Немцима или Италијанима, али се окупатор не бира, наилази као мора. Разделише вас, настадоше Срби из Турске и Срби из прека, Аустроугарске. Ваша несрећа и јесте у тој подели, имаћете устанке, водићете ратове и увек бити на победничкој страни, а ту поделу никако да савладате, у неким облицима ће се продубити. Кад год покушате да је савладате, вас бацају на црну листу, на негативну страну историје, иако објективно тамо никада нисте били, боље би било да сте били, постали бисте вештији, организованији, научили бисте занат из-

влачења, нарочито у миру. А то је велика школа коју смо ми Хрвати прошли. Муслиманчење, турчење је за вас таква последица да се турска окупација продужила у неодогад. Заправо, она траје до данашњих дана - шта ће с муслиманима вашег српског језика испасти, тек ће се видети. Желеће да разбију своје „огледало српско”, да нестанете, да их више не подсећате.

Најглупља лозинка која је поникла у вашој историји јесте „Срби су православни”. Ужасно сте се сузили, Албанци су испали паметнији, допустили су да постоје у све три вере. Није да није, Вук је назрео, са закашњењем, најгоре, остао је усамљен. Црква ваша је Србе одржала, али вас је и строго омећила. Много сте касно створили грађанску класу. Брзо се одвајате од своје матице, вас су и католичили а ви никога, сем Цинцара, Влаха и нешто градских Грка, не стигосте да узмете под своје. Лако вас одвоје и онда праве посебне целине.

Мале народа око вас слабо примећујете, ту вам је слабост и грешка. Неки ће се од њих незгодно забити, извадиће жилу куцавицу. Не сме се једнако држати глава уздигнута, ситни се око пете мотају, а одатле

почиње трајно разарање. Истина имате велику историју, много пута сте великим рекли „не” и направили им засеке који се никада нису могли заборавити. Створили сте богату, уређену средњовековну државу, подигли велелепне манастире, живописали их, па градове на богатим рудницима, два је века постојала немањићска династија и зограф је исликао у Дечанима, до данашњег дана нам је остао тај венац од краљева. Није празна прича као краљ Илко код нас. Али ја хоћу о нечем другом. Од косовског пораза сте направили мит, ту је историјска озбиљност вашег постојања. Пуцала је земља, десила се обретенција, одоше Милош и Лазар у народну реч - у вечно остајање. Кад се то десило, кад је почело прво дешавање? Пред почетак боја Милош је убио турског султана Мурата, а на крају боја Лазару је одрубљена глава. Између та два догађаја израстао је ваш мит, легенда о Косову, и још сте успели да светосавску легенду уградите у косовску, и одједном сте постали целовити пред свим и сваким. Његоша је занимао Милош, мање Лазар.

Прекинуо сам свој принцип ћутње, морао сам да кажем:

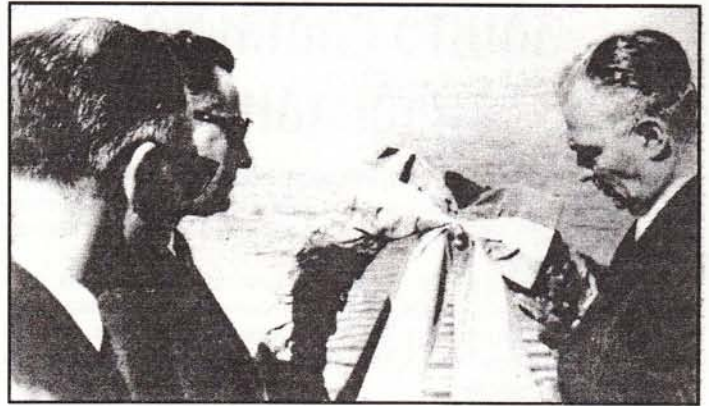
- Све је почело од Лазарева сахране.

УЗ ЈУБИЛАРНУ 80-ГОДИШЊИЦУ (1918-1998.)

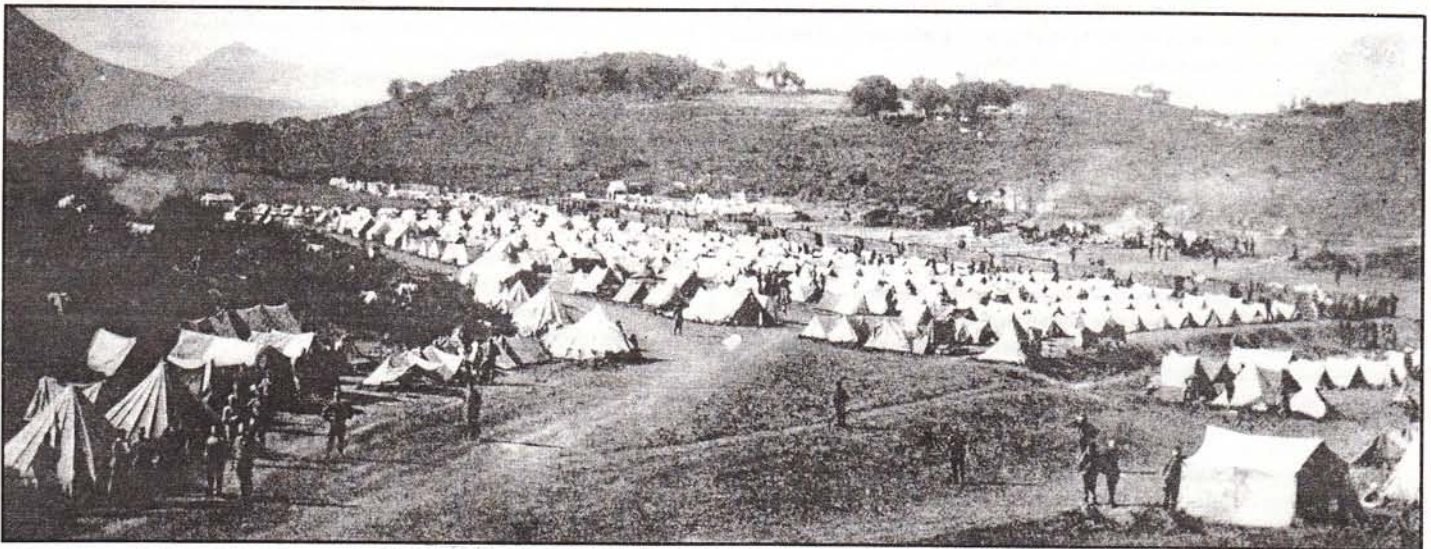
ОТВАРАЊЕ И ПРОБОЈ СОЛУНСКОГ ФРОНТА

Половином септембра ове године навршиће се 80 љета од пробоја Солунског фронта и фаталног, по Србе трагичног стварања прве заједничке државе Јужних Словена. Тада је прометејска српска војска уз помоћ савезника Француза и Енглеза ослободила своју земљу од сурове трогодишње окупације Аустроугарске, Немачке и Бугарске. И ослободила цео јужнословенски простор од вековних побљивача.

После блиставих војних победа над Аустроугарском на Церу и Колубари Србија је 1915. године била изложена тространом налету надмоћних освајача и њена ратом и страшним епидемијама десеткована војска је преживела

Уз 50-годишњицу пробоја Солунског фронта (1918-1968) државна делегација Србије коју су предводили носиоци албанске и партизанске „Споменице“ **Милутин Богосављевић** и **Велибор Ђујић** полаже венац у „Плаву гробницу“ код острва Вида

Логор опорављене српске војске на острву Крфу спремне за одлазак на Солунски фронт

Прво је мртав лежао у православној цркви у Приштини. Палиле се свеће, Срби се молили и прва смишљена реч кренула је из тог храма. Која? Не зна се, око ње се обмотавао конач српске душе, видовски и хришћанско-православни. Какво лепо име нашег главног бога претхришћанског, Вид, бог светлости, обиља и моћи. Бој се десио на Видовдан, оба су цара доживела свој крај, повољан за Србе, зачињала се легенда. Тврдим: одмах се плела, углебила се у српско месо, није могла да испари.

Турци су желели да забашуре убиство свог цара, да се заборава, много их је понизило, усред војске један племић је распорио султана. Милош је први српски камиказа, у почетку је став молбен, понизан, да му пољуби папучу, па скуте, а онда га је, на запрепашћење страже, телохранитеља и високих достојанственика распорио од „учкура до грла бијелога“. Ударац је задат одоздо, вешт, мучки и сигуран. Од њега нема опоравка, дате су траве да султан без бола умре - једино им је то простало.

Никако се није могло заборавити, убиство султаново куцкало је као непрекидна капља у теме, стави се калпак, корито на главу, завучеш се под челична врата, од

куцња капље није се могло побећи, једнако је ударала у теме и причала причу о почетку турског пораза.

Турке је убиство учинило мање вредним, Србе је подстакло, бистра глава је певала и створила косовску легенду. Чија? Понижене и увређене раје и, ја мислим, песника што су се разбежали с мањих и већих дворова и слепих гуслара који су певали пред црквама и раскршћима.

Али, треба од почетка, али никада се није сазнало како је заиста започело, сигурно је била жива дипломатска активност да се добије дозвола за пренос мртвог Лазара до његове задужбине Раванице.

Турци су направили прву грешку: данима је ишла литија, пратња, нико није слутио да ће се толико издужити, придлазио је народ, ситно и крупно пропало племство, преостали коњаници и други ратници, просјаци, бескућници, гатаре и друге варалице, калуђери и разне занатлије.

Где је та литија с мртвцем без главе све коначила, застајкивала, куда је пролазила, никада се поуздано није утврдило. Православна поворка је гамизала и уз воду Ибар и на свом путу јачала, дебљала, кроз вододерине и другим путевцима многи се рукавци људи у њу сливаше. Правила је од-

море, починке, и сутра ујутру светине је бивало више. Они који су заостајали, опадали, умирали, сахрањивани су одмах уз обалу. Народ је стално придлазио. Ноћу се палиле ватре, кувала пшеница, пасуљ, на неољуштеним даскама сецао се црни лук, убијали се волови и свиње, пекли овнови, корпама су вадиле воду из Ибра. Ко год је долазио поворци је придносио врећу брашна, пасуља, жита, качице пуне сира, венце црног и белог лука, комаде димљене сланине и осушена свињска и овчија ребра. Болови су били кнежевски и царски.

По сву ноћ су калуђери служили молитве, држали златоусте беседе, набрајали цареве заслуге, описивали његову жртву, свак се трудио да проникне у значење Лазареве судбине. Ушло се у топли јул, ноћи су биле чисте и звездане. Стварали се сами од себе многи женски хорови, ни од кога вођени, певали су наслоњени на манастирске зидине, довратке и певнице.

Мртвог Лазара су држали испред олтара, тамо где је требало да буде глава био је положен венац од свежег пољског ивећа. Плеле су га најлепше девојке из пратње, венце су стално мењали, старе су закивали на вратнице и друге црквене капије и улазе. Гореле су дебеле лојанице, на-

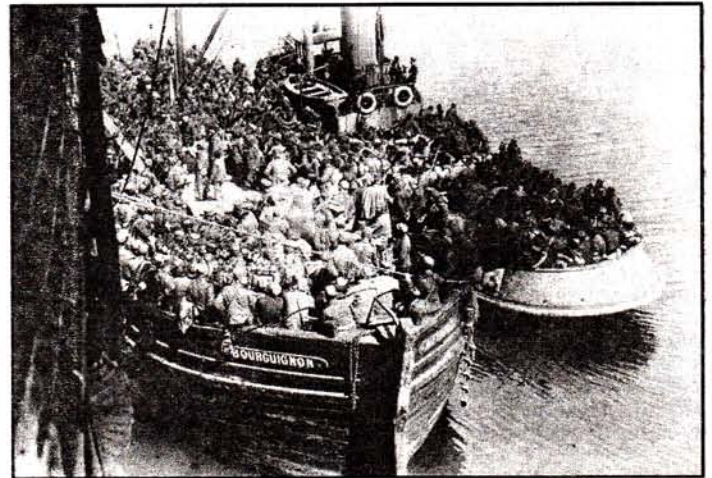
стравичну Голготу повлачења преко Албаније и пребацивања на грчко острво Крф. Подсетимо да су Швабе у критичном трену за Србију **Божић** 1916. године претрпели војни пораз на Мојковцу од браће Црногораца, а да су Срби на Васкрс исте године извојевали прву сјајну победу на Кајмакчалану чиме је утемељено и отварање Солунског фронта и отпочео васкрс Србије. Тако је **Мојковац**, витешки, часно и поносно, додао „лопту“ Кајмакчалану!

У првом светском рату, окончаним пробојем Солунског фронта 1918. године, борећи се за своју слободу и на страни целокупног слободољубивог света, Србија је несребично жртвовала преко милион и двеста педесет хиљада људских живота, за дуже остала и без свог биолошког подмлатка и постала најтежи европски инвалид што је успорило њен демографски и сваки други успон и напредак.

- Једино у статистикама људских губитака у ратовима за

Славни коњаници: француски маршал **Франш д Епере**, главнокомандујући савезничких трупа и краљ **Александар Карађорђевић**, врховни командант српске војске обилазе положаје на Солунском фронту у пратњи војводе **Петра Бојовића** и војводе **Живојина Мишића**

Транспортовање лађама са Крфа за Солун

слободу ми смо равни неким великим народима, а многи велики нису равни нама, једино бројем ратних жртава за слободу ми стојимо у самом врху европске ранг-листе. Та чињеница ме приморава на потиштеност: па какав смо ми то народ, какви смо ми то људи који у ратовима толико гину за слободу да самом победом остану без ње? Како нам то неки међу нама, неко у кући, отме оно што нам на бојишту није могао да отме многоструко јачи непријатељ? - већ деценијама нас с разлогом пита наш водећи писац-мислилац **Добрица Ћосић**. (А то питање је редовно присутно од Солуна до Дејтона!) И онда **Ћосић** болно констатује:

- Мучно је самим рођењем бити нераздужно дужан мртвици. Још је мучније бити некеме и у свему крив што си син, унук, потомак тих што су заносно и упорно, свесно и заблудно ратовали за „слободу и уједињење“ од 1912. до 1918. године...

Приредио:
М. Вуковић

род је у цркви клечао, бауљао до мртвог Лазара, целивао му чизме. Једнако су га шкروпили водом у којој је сву ноћ био потопљен босиљак и мазали мирисним уљима, над владаром је брујала молитва православна. Светина је излазила из цркве на коленима, друга је улазила. На степеницама су слепци гуслали и увелико изговарали читаве строфе нових песама - већ се утврдило Лазарево царство небеско.

Пратња се лагано кретала, постајала све гломазнија, долазили су људи из целе Србије, од Саве и Дунава, са Дрине, Колубаре, од све три Мораве, од Тимока. Кренули су од Вардара, Лепенца, Дрима, Лима и Ситнице. У великој пратњи створена је чудна мељавица речи и сновиђења, на путу никако није пресушивала.

Лазар је почео да исцељује: грбаве је подизао, мутави су над његовим одром проговарали, ђопави и сакати пружали су руке и стајали на ноге, зацељивале се живе рене, многи су слепи прогледали. Хорда је трупкала, кидала се, мучила, али је већ певала молитву и песму свом новом свецу, Лазару.

- Изгубили сте царство, задобили друго - рекао је велики хрватски писац. Из пораза сте створили величанствени косовски

мит. Забележен и избрушен у стиху. Велика уметност је вечна - банално кажем дубоку истину.

- Слажем се. У оној пратњи која је у јулу корачала, биће скоро шест векова, нашли су се и дворски певачи многих велможа потресених чином косовске драме - оба цара и Милош Обилић, највећи јунак са Косова, одоше Богу на истину - и у тој хорди-пратњи настало је појединачно и колективно певање, никли су први костури песама из косовског циклуса. Хоћу да кажем: из крви, мукe и страшног пораза, који ће нас Србе увући у таму вековног ропства, изнедри се мит у песмама, с њим ћемо издржати сваки турски зулум до 1804. када ће се десити васкрс Србије. Онда ће Вишњић „Буном на дахије“ довршити циклус.

- Створили сте кључ против заборава, арматуру свог опстанка, да не заборавите и да вас Србе не забораве. Гуслали сте и певали песме, за Турке сте били и шашави. Мислили су: певате о нечему што не постоји, нису знали да се у тим песмама све садржи. За Турке је то била сиротињска забава, ни слутили нису да је ту нит, жила њиховог пораза. Кад-тад ће доћи и дошао је.

- Пратња је била и велика духовна ра-

дионица, верујем: без ње не би у свим правцима кренула косовска легенда, нити би се тако брзо развила. Ко је дошао на мисао да се успостави таква пратња? Она која је своју најмилију, кажу и најлепшу, кћер Оливеру дала Бајазиту - кнегиња Милица. И сама песник и заштитник песника, проникла је у смисао и значај пратње, познавала је добро свој српски народ. Гусле се нису чуле само у порти и пред манастирима него на сваком застанку где се палила ватра, свуда се певала стара, добро знана песма, али се зачињала и нова, косовска.

Ноћу се око манастира расцветавују ватре, светина готови јела, гуде гусле, многи одлазе да целивају мртвог Лазара, потом причају шта су видели и чули, а други се спремају да оду у порту. Чекају до зоре да дођу на ред и баучке улазе у цркву.

Хорда остаје по неколико дана у једном месту, нико не зна зашто. Можда неки тајни гласници одлазе и долазе, али ништа се не може докучити: коме се гласници обраћају и ко коме пише извештај? Ко је у царском Крушевцу и да ли држава још постоји? Вековима је моћно постојала и где своје задужбине није саградила: од Пећке патријаршије, Богородице Љевишке, Ми-

КАКО СУ НАСТАЛЕ И
НЕСТАЛЕ СОЛУНСКЕ ПЕСМЕ

НИ ТРАГА ОД СРБИЈЕ

У јесен 1915. године Србија је била окупирана. На спаљеним огњистима остали су још старци, жене и деца, под суровом одмаздом аустроугарске и бугарске војске. На већини кућа вијорили су црни барјаци - знак жалости за оним који падоше бранећи своју независну државу, своју слободу, своје огњиште и своју децу. У преосталим кућама, пред упаленим кандилом, клечале су мајке и сестре молећи се богу да под своје окриље узме њихове синове и браћу који, притиснути силним непријатељским армијама, напустише своју земљу и стигоше на обале туђих мора.

ЦВЕТОВИ ЈЕДНЕ МЛАДОСТИ

Они који су били народна узданица и његова заштитница били су далеко. На Крфу и Виду, у далекој Африци, остаци српске војске су и даље страдали од болести, глади, изнемоглости, незацељених рана - гробља су ницала на сваком парчету слободне земље. Остало је снаге још толико да се запева. Можда то, у почетку и није била песма, можда је био само шапат, пун чежње и бола за изгубљеном отаџбином: „Тамо далеко, далеко од мора, тамо је село моје, тамо је Србија...”

Извесно је да баш ту, на питомом Крфу, међу лимунима и поморанџама, и каменитом Виду, међу маслинама, сред смрти која је косила најлепше цветове једне младости, узданице српског народа, настала песма, коју ће прихватити људи широм света. С том песмом су умирали болесни ратници. Они који су преживели острво смрти, додали су песми по коју реч: „Тамо далеко, где цвета лимун жут, тамо је српској војсци једини био пут...” Војници из појединих пукова додали су песми понешто из свог завичаја: реке на чијим су обалама одрасли, небо и сутон над родним крајем, да би, на крају, додали, обавезно, и ову строфу: „Без отаџбине далеко, на Крфу живим ја, ал увек поносно кличем живела Србија...”

Ова песма се у свом изворном облику певала све до завршетка другог светског рата, и мало после, када је, захваљујући појединим српским политикантима, одлучено да се „раскине са мрачном прошлошћу српског народа”, а тиме и са солунским песмама, које су само израз бола, патње и поноса српског народа који је у том рату изгубио милион и двеста хиљада душа. Народ који је толико жртава дао за своју слободу, у слободи није само ни да пева о својим патњама. Пресецајући корен националног бића свог народа и трујући му изворе историјске свести, појединци су ишли тако далеко да су и песме забрањивали. Песме су се, додуше, певале, али у њима није више било ни трага од Србије и њене војске.

Новине су писале о неколицини фудбалера из Осечине који су кажњени затвором зато што су на Хвару, по оцени тамошњег судије

за прекршаје, узнемирили јавност. А јавност су узнемирили зато што су певали солунску песму „Тамо далеко”.

Новинари су се с разлогом, поштено и објективно, свесрдно залагали да се фудбалери ослободе казне, чудени се како је до ње уопште могло да дође. А могли су, да су хтели, или да су у то били упућени, да наведу како се због певања те исте песме „приводило” и још „приводи” по градовима Србије, у којима су судије за прекршаје у недоумици да ли да трпају у затвор оне који певају. Валаало би о томе упитати поједине певаче којима су отимали микрофон и претили затвором у часу када су певали ову песму.

Из тог циклуса солунских песама, снимљених на плочама и касетама, избачене су имицице Србин и Србија и придев српски, јер и помињање Србије „изазива узнемирење јавности”. Као да је Србија и у давнашњим песмама - баук!

Тако је, уместо „српској војсци”, прерађено у „нашој војсци”, а уместо речи „живела Србија”, убачено је „живела домовина”. Лишена овог обележја, будући да сваки народ има војску и домовину - сваки је ову песму могао да својата и да је као своју пева на било ком крају света: на далеком Кавказу, у бившој Аустроугарској, на Хавајима, у Шпанији... Изгубило се да је „српској војсци једини био пут”, иако је само она до тог пута, где цвета лимун жут, прошла кроз сметове, кроз заседе и потере, кроз град, кроз гробља која су ницала на сваком кораку, јер је тај мучни пут, тај марш смрти био обележен гробовима...

ЛАЂА СЕ КРЕЋЕ ФРАНЦУСКА

На сличан начин је оскрнављена још једна солунска песма коју су

Споменик српском војнику на Виду - „острву смрти”

испевали сами војници. „Лађа се креће француска са пристаништа солунска, транспорт се креће Србади, ратници браћа болесни” прекројена је тако што се еч Србади више не помиње! Француска лађа је, једноставно, превозила тамо неке и нечије ратнике. А те француске лађе биле су спаситељице и хранитељице српске војске, на њима је она нашла уточиште и први хлеб видела после два месеца хода по мукама, кроз беспуће оковано ледом. Те лађе нису било које, њих су вребали немачки и аустријски сумареци у Средоземном мору, надајући се да ће докрајчити оне који више нису имали снаге ни пушку да прислоне уз раме. Те лађе нису превозиле било коју војску која је хитала да освоји туђу земљу, да разори туђу слободу и наметне некоме јарам ропски, лађе су превозиле српску војску која никад у сво-

лешеве, призренских Светих Архангела, до Високих Дечана, Грачанице, Студенице, Сопотана, Жиче, Лазарице, Раванице. Нико у тој хорди није веровао да се сасвим пропало. Уздрмани и напуки јесмо, али постоји дубоко жилиште, не може се тек тако нестати. У свему томе, у тој великој муци, вишио је над хордом зрачак наде - у ходу се стварала, ницала је нова изрека, пословица, народна песма - добијен је кључ за далеко путовање, за 1904. годину.

Око ватри се мотају Циганке - врачаре, узимају дланове младе и убледеле господе и халапљиво им говоре њихове судбине. Не зна се ко коме више верује, али има потребе да се сазна макар и делић будућности.

Кнегиња Милица је била мудра и образована жена - окружена добрим саветодавцима. Осетила је значај поворке - хорде са мртвим Лазаром и тражила да пратња што спорије иде ка Раваници. Владао је топли јули и она је из Крушевца послала пратњи буре мирисног уља за Лазара. Ту је до изражаја дошла саветница, песникиња Јефимија, коју је кнегиња узела да језику и писмености учи јој сина Стефана, будућег деспота и творца „Слова љубве”.

Владарка је остала трезвене главе, и у пропалом царству политика мора да се во-

ди, спрема је услов да се после Косовске битке створи српска деспотовина, да подстакне градњу и подигне манастире. Колико знам у Деспотовини су сазидани многи већи и мањи манастири: Велућа, Наупара, Љубостиња, Манасија, Каленић, Рамаћа. Милица и Јефимија су издалека наслутиле значење пратње. Необичнија и већа сахрана сумњам да се икада у свету догодила.

Неки тврде да уметност разгњечасти, разблажи, истаћи, други, да преко бола највећу снагу човек постиже. Дубоки бол је простирка из које ниче права поезија.

Бол мноштва мушких и женских промуклих гласва пунио је клисуру. Цела је хорда пискала, молила се, бусала у прса, говорила речи, брусила реницију и стих - није се умарала, нити престајала. Окупило их тело Хребељановића и страхан бол без узора из прошлости, чист бол их је прожео, мало је сву косу и длаке из себе поцупати, не може уминати. Бол који се уокрца у сваку коску, у сваку капљу сузе, па је исушује и сузе се претварају у слане љускице по образу. Бол у сваком даху, гласу, писку. Мучила се хорда, кретала и застајкивала, али је остала на ногама. У почетку је имала мутне, па све јасније циљеве, како је одми-

цала од Косова и приближавала се Раваници, постајала је све више духом светлостарна, у многим тренуцима изједначена са свецем. Закопала је успут своје мртве, обележавала гробове и ишла даље, полако и сигурно, на север, према задужбини кнеза Лазара. Једнако се правило и утемељивао мит из пораза, брусила га хорда за вечност.

- Србине, ко вам шта може, имате историју и мит. Способност да стално правите мит. Природна богатства вам узгред дођу. Баце вас у блато - а ви као птица Феникс.

- Несрећа је, мој књижевниче, што често Срби морају као птица Феникс. Онда су летње кише расхлађивале, али ватре нису могле да се погасе. Хорда се никада није расхладила, није ни цвекотала, у њој као да су све високе пећи радиле, производило се посебан лив - човечији челик. Одавно се створио колоплет жена, деце, девојака и момака, средовећних људи, седих стараца с брадама до колена, непрекидно су изговарали пословице и изреке. Нарикаче и старци нису дали да ниједна ниска речи пропадне, да се негде затури, прође кроз лево ухо, и загуби. Одмах су је понављали и као да су је тимарили невидљивом четком из свог грла, испуштали је говором и кук-

joј историји није посегла за туђим, она је само бранила свој праг, своју слободу и своје огњиште. Ето, о тим лађама и о „Србјидима“ које су превозиле - није се смело певати! Једноставно: те песме су изазивале узнемирење јавности.

Последња строфа ове песме: „Радости нема ни за трен, најће швапски сумарни, сви моле светог Николу, његову силу на мору“, није могла да се „обради“ па је сасвим одбачена, јер је већ и помињање светог Николе - штетно и опасно за јавност.

ЧИМЕ СУ УЗНЕМИРЕНИ?

У оном времену настала је још једна песма из солунског циклуса. Певали су је српски војници у пробоју Солунског фронта, гинући на прагу отаџбине, „Ко то каже Србија је мала, није мала три пут ратова-ла: дванаесте Турке истерала, тринаесте пред Бугаре стала, четрнаесте Шваба ударио, осамнаесте Србин победио“. И то је све. Нема у овој песми ни крви, ни бајонета, ни освете, нема ничег ружног ни увредљивог, чак ни за непријатеља, али, ипак, она се није смела певати јер „изазива узнемирење јавности“. Ваљало би се најзад упитати: ко је то узнемирен? И зашто? Песме, настале на Солунском фронту, носе печат тешке судбине коју је преживела српска војска. У њима, то је очевидно, нема ничега што би јавност могло да узнемири, осим наравно, ако и помињање Србије не изазива то узнемирење?! Србија је много пута ратовала, али увек бранећи само своје не прелазећи туђе границе и не поробљавајући друге народе, јер своју срећу није градила на несрећи других. Као да је некоме стало да Србија, кад већ постоји, буде слаба и мала, никаква и јадна, савитљива, без психолошке кичме коју су имали њени оевчи и дедови, бранећи сваку стопу своје земље. Отуда је некоме стало да она - не пева ни о прошлости, ни садашњости.

Зејтинлик:
српско
војничко
гробље
код
Солуна

Српско гробље испод Кајмакчалана

ПОРУКА

*На хумкама у туђини
Неће српско цвеће нићи,
Поручите нашој деци
Нећемо им никад стићи.*

*Поздравите отаџбину,
Пољубите српску груду!
Спомен борбе за слободу
Нека ове хумке буду.*

ТАМО ДАЛЕКО

Тамо далеко где лимун цвета жут
Тамо је српској војсци једини био пут.

Тамо далеко, далеко од мора,
Тамо је село моје, тамо је Србија.

Тамо где Дрина уништен кваси гај,
Тамо су моји двори и мила завичај.

Тамо где душман све руши, обара,
Тамо су мила моји, тамо је Колудара.

Тамо где Тимок поздравља Вељков град,
Тамо ми спалише цркву, у којој се венчах млад.

Тамо где тиха путује Моравка,
Тамо ми икона оста, тамо је моја слава.

Тамо у брда, Ђетиње где је пут,
Тамо ми суза мајке прелива сваки кут.

Тамо где Србу сунце већ не сија,
Тамо је срце наше, славна Шумадија.

њавом да је млади људи упамте заувек.

Калуђери су дању и ноћу, у покрету и мировању, поред Лазаревог одра изговарали молитве, мазали га мирисним уљем и околом читав простор шкروпили светлом водом. Беседили су и народу који је клечао, крстио се, учио историју, и на лицу места је стварао, а да тога није био ни свестан.

Кише су понекад немиле падале, хорда се кретала, мокра, знојава, па просушена као дуван испод стреха, корачала је, као какав народни брод са својим кључом - мртвим Лазаром.

У мркини на застанцима, уз уске обале, поред сувог обореног дебела, у гушти шипрајја где би се лисице скривале - парила се хорда. Ноћи нису увек биле кишне, правио се предах од молитве, и мушки су притискали женске, прождирали се нешто удаљени од ватре, младо и старо, сељачко са господом, племкиње са дрвосечачама и рабацијама. Жене и девојке увек су биле веште да у себе приме мушки млеч. Нису се стварале само народна песма и изрека, стварало се и народ да преживи. Да се деца роде - трупци и сваку ће поплаву издржати.

У народној песми је наш основни закон. Тамо је упут за понашање себра, кмета, породице, племића и кнеза. Не може да

буде грешке, обавезе се знају, зато смо и издржали турску вековну окупацију. Остали смо у својим гнездима, завезали се у чвор, није било лако - све до буне у 1804. из које је изашао наш господар Црни Ђорђе. Али без оне хорде кроз ибарску клисуру и мољења у Павлици и на другим местима, не бисмо имали Црног Ђорђа. Тако се у историји слажу догађај на догађај, кнез на кнеза, господар на господара - све као листо-ви, уствари пише се бескрајна књига.

- Колико су ми извори познати, ваш вожд тешко и да је знао за нас Хрвате, није морао с нама да се бакће, па ни лозинку „братство и јединство“ да употребљава.

Господар ваш је био пуст, луд и праведан - такав вам је и био потребан. И опет ћете изродити сличног господара. Само такви могу да вас покрену. Црни Ђорђе вас је дрмнуо из дубоке примирености. Много сте клечали, није вам било лако да се усправите. Усправљање болно и крваво, међусобно сте се страшно уједали - али сте успели. Постали сте слободни сељаци, без феудалних одора, можда први у Европи. Одатле вам пркос, инат. Упрощавам и грешим: народ је много сложенији, а ја хоћу као буквар да га прочитам. Неупоредиво је више мрежа у себи исплео, не про-

налазимо све слојеве, много скривених и за нас недокучивих је остало, како се кад у историји народ покренуо, превукао преко непредвиђеног прегиба и кога се све одрекао, прогутао и самлео. Народ ништа друго неће него своје постојање, да постоји као река, планина.

А ја се расприповедао панонски, без правог почетка и краја, па је моја проповед бескрајна, мање корисна. Хоћу све да знам, а та се трка не стиже. Много товара књига прочитах. Ни енциклопедије не помажу, напротив, угуше те као миша. Иако се то зна, људи исту грешку праве. Тако смо скрозирани нарцисоидним особинама, Господар нарочито, само је народ тога лишен.

Из лонца знања вириш као миш, доћи ће друга књига, не стижеш да је прочиташ, па ће те преклопити као бубашвабу. Пео сам се, пео, писао - читао, опет писао, књига на књигу, веровао сам да сам се много попео. Ништа неће помоћи, моји ће ме разјести - познато ми је то дешавање у историји, не долази се лако до вечне плоче. Народ те зграби, изгризе, а ко неће - ништа не помаже. Ваши су краљеви најпре постали свеци у народу, па у цркви. Имате ви много којечега првог што други народи немају.